

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 1

หัวข้อเนื้อหา

บทที่ 1 ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และอาณาจักรโบราณในประเทศไทย

1. ประเทศไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์

- 1.1 สมัยหินเก่า
- 1.2 สมัยหินกลาง
- 1.3 สมัยหินใหม่
- 1.4 ยุคโลหะ

2. อาณาจักรโบราณในประเทศไทย

- 2.1 อาณาจักรฟูนัน
- 2.2 อาณาจักรทวารวดี
- 2.3 อาณาจักรละโว้
- 2.4 อาณาจักรโยนกเชียงแสน
- 2.5 อาณาจักรศรีภูมิ
- 2.6 อาณาจักรล้านนา
- 2.7 อาณาจักรลังกาสุกะ
- 2.8 อาณาจักรตามพรลิงค์
- 2.9 อาณาจักรศรีวิชัย
- 2.10 อาณาจักรศรีโคตรบูรณ
- 2.11 อาณาจักรอีสานปุระ

บทสรุป

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. อธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานในดินแดนต่างๆของประเทศไทยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ได้
2. อธิบายความแตกต่างของพัฒนาการสังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์ได้สมัยต่าง ๆ ได้
3. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของอาณาจักรโบราณในประเทศไทยได้
4. วิเคราะห์มรดกทางศิลปกรรมของอาณาจักรโบราณที่สืบทอดต่อมายังสมัยต่อมาได้

5. เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของอัตลักษณ์ของอาณาจักรโบราณในประเทศไทยได้

วิธีการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

1. วิธีสอน

1.1 กระตุ้นความสนใจและค้นหาสำรวจค้นหาความรู้ โดยการตั้งคำถามเรื่องการ ดินแดนต่างๆ ของประเทศไทยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ พัฒนาการของอาณาจักรโบราณ ลักษณะเด่นทางศิลปกรรมต่าง ๆ ตลอดจนมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดมาถึงปัจจุบัน

1.2 อภิปรายและระดมสมอง โดยผู้สอนขยายความเข้าใจและสรุปผลการเรียนรู้เรื่องดินแดนต่างๆ ของประเทศไทยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ และพัฒนาการอาณาจักรโบราณในดินแดนประเทศไทย เชื่อมโยงเนื้อหาการสอนไปสู่หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อนำไปซึ่งการจัดการเรียนการสอน

1.3 การสืบค้นทางอิเล็กทรอนิกส์ พร้อมการตั้งประเด็นการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องพัฒนาการอาณาจักรโบราณในดินแดนประเทศไทยเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน

2. กิจกรรมการเรียนรู้การสอน

2.1 ให้นักศึกษาได้ศึกษาเอกสาร ใบงาน และหลักฐานเรื่องพัฒนาการอาณาจักรโบราณในดินแดนประเทศไทย เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความน่าเชื่อถือและประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยสำหรับครูสังคมอย่างไร

2.2 ผู้สอนเปิดประเด็นให้นักศึกษาได้คิด/การสร้างคำถามและจัดกิจกรรมแบบผู้เรียนมีส่วนร่วมการอภิปรายกลุ่มและการระดมสมองในหัวข้อความสำคัญของพัฒนาการอาณาจักรโบราณในดินแดนประเทศไทย

2.3 แบ่งกลุ่มทำ อภิปราย อาณาจักรโบราณของไทย

2.4 แบ่งกลุ่มอภิปรายการเชื่อมโยงเนื้อหาการจัดการเรียนรู้เรื่องพัฒนาการอาณาจักรโบราณในดินแดนประเทศไทยเชื่อมโยงเนื้อหาในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ว่ามีเนื้อหาอยู่ในการจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นใดบ้าง

2.5 การค้นคว้าข้อมูลต่าง ๆ จากสื่อออนไลน์

2.6 ทำแบบฝึกหัดเกี่ยวกับหัวข้อพัฒนาการอาณาจักรโบราณในดินแดนประเทศไทย

สื่อการเรียนรู้การสอน

1. เอกสารประกอบการสอน รายวิชา ประวัติศาสตร์ไทย

2. Power Point เรื่องภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และอาณาจักรโบราณในประเทศไทย
3. ใบงานเรื่อง อาณาจักรโบราณ
4. แหล่งสืบค้นข้อมูลบนอินเทอร์เน็ต

การวัดผลและประเมินผล

1. สังเกตจากความกระตือรือร้นและความสนใจของนักศึกษา
2. ประเมินจากพฤติกรรมการเข้าเรียน และความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย
3. ประเมินจากการสืบค้นข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์
4. การตรวจคำถามท้าย

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และอาณาจักรโบราณดินแดนประเทศไทย

ดินแดนประเทศไทยมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน จากการศึกษาของนักประวัติศาสตร์ทำให้ทราบภูมิหลังของการตั้งถิ่นฐานในดินแดนประเทศไทยในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งกลุ่มชนเหล่านี้ได้สร้างความเจริญต่าง ๆ บนผืนแผ่นดินไทยจนพัฒนาเป็นชุมชนเมือง และแคว้น แคว้นต่าง ๆ เมื่อมนุษย์รู้จักรวมตัวกันอยู่เป็นชุมชน มีการแบ่งหน้าที่กัน ในสังคมทำให้เกิดมีผู้ปกครอง และผู้ใต้ปกครอง ต่อมาเกิดการติดต่อแลกเปลี่ยนกัน ทางด้านการค้าขายและวัฒนธรรมกับเมืองอื่นที่อยู่ ห่างไกลออกไป และจากการตั้งหลักแหล่งเป็นเมืองจึงปรากฏหลักฐานว่าเมืองต่าง ๆ ในบริเวณใกล้เคียงกันมีการรวมกลุ่มพัฒนาเป็นแคว้น และอาณาจักรตามลำดับบางรัฐก็ เป็นรากฐานของ ประเทศไทยในปัจจุบันนี้ด้วย

1. ประเทศไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์

สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นช่วงเวลาที่มนุษย์ดำรงชีวิตกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ล่าสัตว์ จับสัตว์น้ำ และเก็บพืช ผัก ผลไม้ เป็นอาหาร เร่ร่อนอพยพไปตามแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ อาศัยอยู่ตาม ถ้ำและเพิงผาที่ โกล่แหล่งน้ำ หลักฐานของมนุษย์ยุคหินเก่าที่เก่าแก่ที่สุดที่ค้นพบในประเทศไทยเป็นเครื่องมือหินกะเทาะที่เขาป่า หนามบ้านแม่ทะและบ้านดอนมูล จังหวัดลำปาง และ ฟันของมนุษย์ที่ถ้ำวิมานนาคินทร์ อำเภอกอนสาร จังหวัด ชัยภูมิ แหล่งโบราณคดีที่สำคัญของมนุษย์ หินเก่า ได้แก่ ถ้ำหลังโรงเรียน จังหวัดกระบี่ แหล่งโบราณคดี ถ้ำพระ จังหวัดเชียงรายการศึกษา เรื่องราวก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๗ เมื่อศาสตราจารย์ฟ ริทซ์ แซะระสิน ได้เข้ามาสำรวจและขุดค้นตามถ้ำต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลพบุรี และราชบุรี ผลจาก การสำรวจและขุดค้นในครั้งนั้นได้พบเครื่องมือหินกะเทาะทำจากหินกรวดหลายชิ้น พบเศษภาชนะ ดินเผา และ เครื่องมือทำด้วยกระดูก เขาได้ตั้งชื่อเครื่องมือหินกะเทาะที่พบว่า ไชแอมเมียนหรือ วัฒนธรรมสยาม

นอกจากนี้ยังมีการสำรวจแหล่งโบราณคดีที่ แคว้นน้อย จังหวัดกาญจนบุรี โดยนายแวน ฮุกเกอเรน นักโบราณคดีชาวเนเธอร์แลนด์ เรียกเครื่องมือ หินที่เขาพบว่า “ฟิงนอยเอียน : Fingnoian culture” หรือวัฒนธรรม แคว้นน้อย อื่น ๆ(บังอร ปิยะพันธุ์, 2538 : 2- 4)

1. สมัยหินเก่า หลักฐานข้อมูลเกี่ยวกับสมัยหินเก่าที่พบในประเทศไทย พบแต่เพียง เครื่องมือหินกะเทาะ ทำจากหินกรวดที่จังหวัดกาญจนบุรี จังหวัดเชียงราย จังหวัดลำปางและจังหวัด บางจังหวัด เช่นเดียวกับที่พบในประเทศอื่น เช่น ประเทศเมียนมาร์ ประเทศมาเลเซีย แต่ ที่ประเทศอินโดนีเซียมีการพบโครงกระดูกมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่เรียกว่า มนุษย์ชวา ส่วนที่ ประเทศจีนพบทั้งโครงกระดูก มนุษย์ปักกิ่ง และเครื่องมือหินกะเทาะ หลักฐานที่พบในที่ต่าง ๆ ดังกล่าวอาจสันนิษฐานได้ว่า คนสมัยหินเก่าในประเทศไทยเป็น พวกที่อพยพเร่ร่อนไปที่ต่าง ๆ ล่าสัตว์และเก็บของป่าเป็นอาหาร รู้จักนำหินกรวดมากะเทาะอย่าง หยาบ ๆ ใช้เป็นเครื่องมือ อยู่อาศัยตามถ้ำ เิงผา ในที่กลางแจ้งหรือตามใต้ต้นไม้ที่ใกล้แหล่งน้ำ กำหนดระยะเวลาของสมัยหินเก่าในประเทศไทย พอกำหนดได้อย่างกว้าง ๆ คือประมาณ 10,000 ปีขึ้นไป ทั้งนี้เพราะพบหลักฐานข้อมูลน้อยมาก ส่วนการกำหนดอายุทางวิทยาศาสตร์ ทำไม่ได้ใน ปัจจุบัน เพราะไม่มีหลักฐานเพียงพอ

2. สมัยหินกลาง ในยุคหินกลาง ที่เครื่องมือหินมีขนาดเล็กกลึง มีหลายรูปแบบ และใช้งานเฉพาะด้านได้ ดีกว่ายุคแรก เรียกเครื่องมือแบบนี้ว่า เครื่องมือแบบฮัวบินเนียน (Hoabinhian) ตาม แหล่งโบราณคดีที่พบที่ เวียดนาม ในยุคนี้ได้พบโครงกระดูกมนุษย์ในเขตอำเภอไทรโยค จังหวัด กาญจนบุรี มีการประกอบพิธีกรรมในการ ผังศพและพบเครื่องปั้นดินเผาผิวเกลี้ยง ชัดมัน มีลายเชือก ทาบ แหล่งโบราณคดีที่สำคัญ เช่น ถ้ำหลังโรงเรียน และถ้ำหมอเขียว จังหวัดกระบี่ ถ้ำผีแมน จังหวัด แม่ฮ่องสอน ถ้ำไทรโยคและถ้ำองบะ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น การดำรงชีวิตของมนุษย์ยุคหินกลาง ยังคงเป็นแบบยุคหินเก่า คือไม่ตั้งถิ่นฐานที่แน่นอน ยังเร่ร่อนไปตามแหล่ง อาหารที่อุดมสมบูรณ์ ล่า สัตว์เป็นอาหาร บางพวกรู้จักการทำภาชนะดินเผาใช้ มีประเพณีการฝังศพ

3. สมัยหินใหม่ ในยุคหินใหม่เป็นช่วงสมัยที่มนุษย์มีความเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ จากเดิมที่เคย อาศัยบนที่สูงตามถ้ำและเพิงผา มาอยู่บริเวณที่ราบใกล้แหล่งน้ำรวมอยู่เป็น กลุ่ม ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งและทำ การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ทำเครื่องปั้นดินเผา ที่สำคัญคือ เครื่องปั้นดินเผาสามขา คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมก่อนหลง ชานในจีน นอกจากนี้ยังมีการทำเครื่องจัก สานและทอผ้า แต่การล่าสัตว์และจับสัตว์น้ำยังคงมีอยู่ เครื่องมือหินที่ใช้ เรียกว่า ขวานหินขัด ซึ่งมี หลายรูปแบบ เช่น ขวานมีบ่า สิว ผัง หรือ ขวานถาก แหล่งโบราณคดีของยุคหินใหม่พบ อยู่ทุกภาค ของไทย ที่สำคัญ เช่น บ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี บ้านโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี โคกพนมดี จังหวัด ชลบุรี โนนนกทา จังหวัดขอนแก่น ในยุคหินใหม่มีการตั้งถิ่นฐานถาวร ทำการเพาะปลูก ชุมชนจึง ขยายตัวอย่าง รวดเร็ว มีการแบ่งงานกันทำตามความสามารถเฉพาะด้าน และมีการติดต่อแลกเปลี่ยน ค้าขายระหว่างชุมชน การ

ผังศพของคนสมัยหินใหม่ส่วนมากจะใส่สิ่งของเครื่องใช้รวมไว้กับศพ ได้แก่ ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ เครื่องมือ หรืออาวุธ จากหลักฐานที่พบแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ในยุคหิน ใหม่มีอารยธรรมสูง มีบ้านเรือนอยู่อาศัย นักโบราณคดี บางท่านกล่าวว่า คนสมัยหินใหม่ที่อยู่ใน ประเทศไทย ได้รับอิทธิพลการทำเครื่องปั้นดินเผาจากประเทศจีน

4. ยุคโลหะ ในยุคโลหะเป็นช่วงสมัยที่มนุษย์พัฒนาเครื่องมือที่ทำจากหินเป็นโลหะ ใน ระยะแรกเป็นสำริด ซึ่งเกิดจากการหลอมรวมทองแดงและดีบุก ต่อมาคือการถลุงเหล็กมาทำเป็น เครื่องมือเครื่องใช้และอาวุธ รวมทั้ง เครื่องประดับ เช่น กำไล ตุ้มหู ลูกปัด เครื่องมือโลหะดังกล่าวมี ประสิทธิภาพมากกว่าเครื่องมือหิน ช่วงสมัยนี้เป็น ช่วงสมัยที่บางชุมชนได้พัฒนาเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ ที่ประดิษฐ์อักษรสื่อสารกันได้ บางชุมชนก็ยังคงเป็นสมัยก่อน ประวัติศาสตร์อยู่แต่พัฒนาวิถีชีวิตดีขึ้น มี การอยู่รวมเป็นชุมชน มีระบบการปกครอง มีผู้นำเป็นหัวหน้า มีการแบ่ง ชนชั้นในสังคม มีการติดต่อ กับชุมชนอื่นที่อยู่ห่างไกลและมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ดังที่ได้พบหลักฐาน เป็นกลอง มโหระทึกสำริด ซึ่งใช้ในพิธีกรรมขอฝนหรือพิธีศพ เรียกวัฒนธรรมนี้ว่า “วัฒนธรรมดองซอน” (Dong Son Culture) ตามแหล่งที่พบครั้งแรกที่เวียดนาม นอกจากนี้ยังมีการนำหินมาตั้งเป็นแนวเพื่อแสดง ขอบเขตของ พิธีกรรม เรียกวัฒนธรรมนี้ว่า “วัฒนธรรมหินใหญ่” (Megalithic Culture) เช่น ที่ป่าสะ เลียม อำเภอสอด จังหวัด เชียงใหม่ บ้านหินตั้ง อำเภอสองแคว จังหวัดนครราชสีมา แหล่งโบราณคดียุคโลหะที่สำคัญ เช่น บ้านเชียง จังหวัด อุตรธานี บ้านโนนนกทา จังหวัดขอนแก่น โคกพนมดี จังหวัด ชลบุรี บ้านดอนตาเพชร อำเภอพนมทวน จังหวัด กาญจนบุรี

การตั้งถิ่นฐานในระยะแรกเป็นการรวมตัวเป็นชุมชนขนาดเล็ก เครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยโลหะ ทำให้ สามารถเพิ่มผลผลิตได้มากขึ้น การแลกเปลี่ยนค้าขายกับดินแดนทั้งใกล้เคียงและห่างไกล เพิ่มขึ้นด้วยเป็นผลให้ ชุมชนขยายเติบโตขึ้น เกิดการขยายอำนาจไปยังชุมชนใกล้เคียง มีการรวมตัว กันสร้างคันดิน ขุดคูน้ำ เพื่อป้องกันการ รุกรานจากชุมชนอื่น ๆ ซึ่งแสดงถึงระบบของการควบคุม กำลั้งคน เพื่อทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ส่วนรวม บางชุมชนได้ขยายตัวกลายเป็นบ้านเป็นเมือง

2. อาณาจักรโบราณในประเทศไทย

ก่อนที่ชนชาติไทยจะอพยพเข้ามาตั้งอาณาจักรขึ้นในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันนั้น ได้มีหลาย ชนชาติตั้งหลักแหล่งอยู่ในบริเวณนี้มาก่อนแล้ว กลุ่มคนเหล่านี้ได้สร้างความเจริญของ ตน รวมทั้งรับการถ่ายทอด อารยธรรมจากต่างชาติเข้ามาประยุกต์ใช้ด้วย ต่อมาชนชาติไทยได้อพยพ เข้ามาและตั้งอาณาจักรของคนไทยขึ้น ปกครองแทนที่อาณาจักรเดิม โดยชาวไทยได้รับอารยธรรมบางอย่างจากอาณาจักรโบราณเหล่านั้นด้วย ในจำนวน

ชื่ออาณาจักรที่ปรากฏในข้อมูลประวัติศาสตร์ ของผู้ที่สนใจในประวัติศาสตร์ชาติไทย ชื่อของอาณาจักรฟูนัน และ ทวารวดี จะเป็นอาณาจักรที่ ค้นเคยในยุคต้นของประวัติศาสตร์มากที่สุด

2.1 อาณาจักรฟูนัน (พุทธศตวรรษที่ 6-11) อาณาจักรฟูนันเป็นอาณาจักรเก่าแก่ของ ขอมโบราณที่ สร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 5 ชาวจีนเรียกว่า อาณาจักรฟูนัน โดยเพี้ยนมาจากคำว่า พนม หมายถึงภูเขา ซึ่งมีความหมายว่าราชาแห่งขุนเขา เนื่องจากอาณาจักรขอมที่สร้างขึ้นทางตอน ใต้ของแหลมอินโดจีนนั้นตั้งอยู่บนภูเขา เป็นการสร้างเมืองขึ้นตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดูลัทธิไศวะนิกายและไวณพนิกายที่ได้รับอิทธิพล มาจากอินเดีย จึงสร้างเมืองบนไว้ภูเขาวิหาร จำลอง อาณาจักรขอมแห่งนี้ได้สร้างแบบแผนของราชสำนักตามอย่าง อินเดีย อาณาจักรนี้ได้มีกษัตริย์ ครองต่อมาจนถึงพ.ศ. 1,100 มีพระนามกษัตริย์ที่ปรากฏชื่อคือพระเจ้าโกณฑิณยะ ชัยวรมันและพระเจ้ารุทรวรมัน ศิลปะที่เกิดขึ้นในยุคนี้เรียกศิลปะขอมแบบพนมตาเมืองหลวงของอาณาจักรฟูนัน เป็นเมืองพระนครที่ตั้งอยู่บนขุนเขาและต้นไม้สูง (ยุพร แสงทักษิณ,2545 :2)

เรื่องราวของรัฐฟูนัน จากบันทึกของชาวจีนที่เดินทางมาแถบนี้ ได้เขียนเล่าถึงความมั่ง คั่ง ความเป็นอยู่ใน ชุมชนที่มีระเบียบ มีคุณธรรม มีการปกครองระบอบกษัตริย์ มีเมืองต่าง ๆ มาขึ้น ด้วยหลายเมือง มีวัฒนธรรมของ ตนเอง มีการติดต่อกับชาวต่างประเทศ ทั้งในทวีปเอเชียด้วยกันและ โลกตะวันตก ชนชั้นสูงเป็นพวกมาลาโยโพลีนี เซียน ชาวจีนบันทึกว่าพวกชนชั้นพื้นเมืองของฟูนัน หน้าตาหน้าเกลียด ตัวเล็ก ผมหยิก สันนิษฐานว่าน่าจะเป็น พวกเนกริโตและเมลานีเซียน อาณาจักร ฟูนันเริ่มจากการรวมตัวกันของผู้คน เป็นชุมชนเล็กขนาดหมู่บ้าน จาก หมู่บ้านพัฒนาขึ้นมาเป็นรัฐวิธีการพัฒนาจากสังคมเผ่าเป็นสังคมรัฐมีปัจจัยและขั้นตอนหลายประการ

เหตุที่อาณาจักรฟูนันพัฒนาเป็นรัฐได้นั้น มีผู้แสดงความเห็นไว้ เช่น เคนเนธ อาร์ ฮอลล์ กล่าวว่า เป็นเพราะฟูนันมี การพัฒนาในเรื่องการเพาะปลูกอย่างมากและที่สำคัญ คือ ฟูนันมี เมืองท่าที่เป็นศูนย์กลางการค้าทางทะเล พร้อมทั้งได้ยกข้อคิดเห็นของ โอ.ดับบลิว.โวลเตอร์ ที่กล่าวถึง การพัฒนาการจากสังคมเผ่าเป็นสังคมรัฐว่า เป็นเพราะ ลักษณะทางการค้า และสภาพภูมิศาสตร์ เอื้ออำนวย โดยเฉพาะที่เมืองออกแก้ว

เมืองท่าของฟูนันที่เรือต่าง ๆ ผ่านมาต้องแวะ เมืองออกแก้ว เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการผลิตเพิ่มขึ้นในดินแดน เพื่อสนองความต้องการสินค้าของคนที่จะมาเมืองท่าและการชลประทานในฟูนันก็เอื้ออ ำนวยต่อการเพาะปลูกทำให้ ฟูนันขยายตัวเป็นรัฐขึ้นมา และเป็น รัฐแรกในภูมิภาคนี้ ส่วนเรื่องการเข้ามาของชาวอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ น่าจะเริ่มที่พ่อค้า เข้ามาก่อน โดยมาติดต่อกับผู้ปกครอง แล้วพราหมณ์จึงตามเข้ามาทีหลัง และไม่เชื่อว่าฟูนันจะกว้าง ใหญ่ถึงขนาดเป็นอาณาจักรได้ แสดงให้เห็นถึงความผิดพลาดในการใช้คำศัพท์ ทั้งนี้เพราะส่วนใหญ่ ข้อมูลได้มาจากจีน จีนมองดูบ้านเมืองในแถบนี้ด้วยสายตาของคนจีนและนำเอาคำศัพท์ของจีนมาใช้ เช่นเดียวกับ ชาวตะวันตกที่ใช้คำว่า “Kingdom” หมายถึง อาณาจักรในแนวคิดและแบบของยุโรป ซึ่ง เทียบกันไม่ได้กับสภาพจริงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากการศึกษาโดยละเอียด ในเนื้อหาของ บันทึกหลักฐานทางโบราณคดี และ

สภาพแวดล้อมแล้ว ฟุ่่นยังไม่เหมาะที่จะใช้กับคำว่า อาณาจักร หรือจักรวรรดิได้ ฟุ่่นขณะนั้นเป็นเพียงการรวม
เผ่าต่าง ๆ เข้าด้วยกัน มีหัวหน้าใหญ่ซึ่งได้มาโดยการ ยกย่องหัวหน้าเผ่าบางคนขึ้นมาโดยดูจากความสามารถ
ส่วนตัว หัวหน้าใหญ่คนนี้ก็จะมีอำนาจอยู่ในชั่ว อายุของตนเองเท่านั้น เมื่อตายไปแล้วอำนาจก็สิ้นสุด ไม่ตกทอดถึง
ทายาท

อาณาจักรฟุ่่นรับวัฒนธรรมอินเดียทั้งรูปแบบการปกครอง สังคม วัฒนธรรม อิทธิพล วัฒนธรรมอินเดียมี
อยู่มากในชนระดับสูง ส่วนชาวบ้านทั่วไปยังยึดมั่นในชนบประเพณีสังคมดั้งเดิม ของตนเอง ฟุ่่นมีลักษณะเป็นรัฐ
ชลประทาน มีการชลประทานเพื่อปลูกข้าว โดยการขุดคูคลองทำนบ กักเก็บน้ำ แล้วระบายไปยังไร่นาต่าง ๆ ฟุ่่น
ยังยืนมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 5 จึงตกอยู่ใต้การปกครอง ของอาณาจักรเจนละ โดยมีหลักฐานแน่ชัดจากพงศาวดาร
ราชวงศ์ถัง ซึ่งคณะทูตชาวจีนที่เดินทางไป ยังดินแดนแถบฟุ่่น ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 5 กล่าวเพียงว่า ได้พ่ายแพ้
แก่พวกเจนละ กษัตริย์ฟุ่่น ต้องหนีไปทางใต้ หลังจากที่รัฐเจนละเข้าครอบครองฟุ่่นแล้ว กษัตริย์ของเจนละทุก
พระองค์ได้รับเอา เรื่องราวของราชวงศ์ฟุ่่นเป็นของตนด้วย และสมัยต่อมา คือ สมัยนครวัด กษัตริย์ทุกพระองค์ที่
นคร วัดถือว่าพระองค์สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์แห่งเมืองวยาธปุระทั้งสิ้น จึงกล่าวได้ว่า รัฐฟุ่่นน่าจะมี บทบาท
สำคัญอย่างมากในการช่วยแพร่ขยายอารยธรรมอินเดียในอินโดจีน และเป็นรัฐที่เป็นรากฐาน ของประเทศกัมพูชา

2.2 อาณาจักรทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ 11 - 16) ทวารวดี เป็นคำในภาษาสันสกฤต เกิดขึ้นครั้งแรกในปี
พ.ศ. 2427 โดยนายแซมมวล บีล (Samuel Beat) ได้แปลงมาจากคำว่า “โถ โล-โป-ติ ที่อ้างอยู่ในบันทึกของ
พระภิกษุเสียนจั้ง หรือพระถังซำจั๋ง ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 กล่าว ว่า โถ-โล-โป-ติ เป็นชื่อของอาณาจักรหนึ่ง
ตั้งอยู่ระหว่างอาณาจักรศรีเกษตร (พม่า) และอาณาจักร อีสานปุระ (กัมพูชา) และเขาได้สรุปว่า อาณาจักรนี้เดิม
ตั้งอยู่ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน และยัง สันนิษฐานคำอื่น ๆ ที่มีสำเนียงคล้ายกัน เช่น จวนโลโปติ หรือ เซอโฮ
โปติ ว่า อาณาจักรทวารวดี (ยุพร แสงทักษิณ, 2545 :2)

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-16 มีเมืองศูนย์กลาง 2 เมือง คือเมืองนครไชยศรี (นครปฐม โบราณ) และเมืองละโว้
(ลพบุรี) ได้รับอิทธิพลอารยธรรมอินเดีย เช่น ระบบการปกครอง ศาสนา ศิลปกรรมต่าง ๆ รับศาสนาพุทธนิกาย
หินยาน เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ไปยังแคว้นอื่น ๆ รวมทั้ง ทำให้เกิดศิลปะแบบทวารวดี เช่น พระพุทธรูปศิลา
ขนาดใหญ่ พระธรรมจักรศิลากับกวางหมอบ พระพุทธรูปปูนปั้น พระพิมพ์ต่าง ๆ เสมาคิน ภาพปูนปั้นสตรีเล่น
ดนตรี ลูกปัด หิน ดินเผา หลักฐาน โบราณสถานและโบราณวัตถุที่พบ ล้วนมีลักษณะฝีมือทางศิลปกรรมที่
คล้ายคลึงกันทุกแห่งทุกภาค ไม่ว่าจะเป็งานประติมากรรม ส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูป พระพิมพ์ ธรรมจักร ใบ
เสมา ภาพปูนปั้น ภาพดินเผาประดับที่มีลักษณะเฉพาะหรืองานสถาปัตยกรรมอันได้แก่ สถูปเจดีย์และวิหารที่มีผัง
รูปแบบวัสดุ เทคนิคการสร้างตลอดจนคติทางศาสนาแบบเดียวกัน หากพิจารณาจากสภาพทาง ภูมิศาสตร์
ลักษณะของความสัมพันธ์ร่วมกันเช่นนี้เป็นเพราะตำแหน่งที่ตั้งของเมืองแต่ละเมือง

สามารถติดต่อถึงกันได้สะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ โดยเฉพาะเมืองในที่ราบภาคกลางมักตั้ง ใกล้ชายฝั่งทะเล (ศิริพร สุเมธรัตน์,2553 : 18)

เดิมมีร่องรอยทางน้ำติดต่อกับเมืองในภูมิภาคภายใน และทางน้ำเข้าออกกับฝั่งทะเลโดยตรงอันสะดวกต่อการติดต่อภายในด้วยตนเองและสามารถติดต่อค้าขายกับชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวอินเดียได้เป็นอย่างดี เมืองโบราณสมัยทวารวดีโดยทั่วไปมีความคล้ายคลึงกันตั้งแต่พื้นที่ตั้งและผังเมืองคือ มักตั้งอยู่บนดอนในที่ลุ่มใกล้ทางน้ำ มีแผนผังรูปสี่เหลี่ยมมุมค่อนข้างกลม มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ หนึ่งหรือสองชั้น เพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้หรือป้องกันน้ำท่วม โบราณสถานขนาดใหญ่มักตั้งอยู่เกือบ กึ่งกลางเมือง เช่น เมืองโบราณนครปฐม มีวัดพระประโทนและเจดีย์จุลประโทน ตั้งอยู่กลางเมือง เมืองโบราณศรีเทพ มีโบราณสถานเขาค้างในตั้งอยู่บริเวณใจกลางเมือง เป็นต้น (ศิริพร สุเมธรัตน์,2553 : 23)

โบราณสถานแทบทั้งหมดใช้อิฐเป็นวัสดุหลักในก่อสร้าง อาจมีการใช้ศิลาแลงบ้าง แต่ไม่ใช่หินก่อสร้างเลย เป็นอิฐเผาอย่างดีใสสุดตลอดเนื้ออิฐแข็งพอสมควร ส่วนยาวเท่ากับสองเท่า ของความกว้าง ส่วนกว้างเป็นสองเท่าของความหนา อิฐมีขนาดใหญ่ผสมกลมมาก เป็นกลมขาว เหนียวปลูก การก่อใช้อิฐทั้งก้อน ไม่ขัดผิวแต่ก็ประณีต เนื่องจากสังคมทวารวดี ยอมรับพุทธศาสนาเถรวาทจากอินเดียเป็นหลัก แม้จะพบพบหลักฐานเนื่องในศาสนาฮินดูด้วย แต่ก็ไม่มากนักทำให้สังคมทวารวดีโดยทั่วไปเป็นสังคมพุทธ ดังนั้นอาคารโบราณสถานทั้งหลายจึงเป็นพุทธสถานแทบทั้งสิ้น โบราณสถานเหล่านี้แสดงอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบคุปตะจนถึงหลัง คุปตะและสมัยปาละเสนาะตามลำดับ แต่ได้ดัดแปลงผสมผสานเข้ากับลักษณะท้องถิ่นจนกลายเป็น เอกลักษณ์เฉพาะตน ศิลปกรรมอินเดียมีอิทธิพลต่องานศิลปกรรมโบราณสถานสมัยทวารวดี ตั้งแต่ครั้ง พระเจ้าอโศกมหาราช แห่งราชวงศ์โมริยะ (พ.ศ. 269-307) ทรงส่งสมณะทูต 9 สายออกเผยแผร์ พระพุทธศาสนาทั่วประเทศและนอกประเทศอินเดีย สมณะทูตสายพระอูตตรเถระ พระโสณเถระ เดินทางมายังดินแดนชื่อสุวรรณภูมิ สันนิษฐานว่าจะเป็นดินแดนในประเทศไทย ปัจจุบันมีภาคกลาง เป็นศูนย์กลางโดยเฉพาะที่เมืองนครปฐมโบราณ เชื่อกันว่าเจดีย์องค์เดิมอยู่ในองค์พระ ปฐมเจดีย์ สร้างครอบทับไว้ น่าจะเป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นสมัยนั้น โดยอาศัยการเปรียบเทียบกับเจดีย์สาญจี ของอินเดีย ส่วนอาคารพุทธสถานอื่นไม่ปรากฏในปัจจุบันเพราะอาจสร้างด้วยไม้จึงปรักหักพังหมดศตวรรษที่ ร่องรอยโบราณสถานมาปรากฏหลักฐานแน่ชัดอายุเก่าที่สุดตั้งแต่สมัยทวารวดี อายุประมาณพุทธ 11 ทุกแห่ง แสดงให้เห็นอิทธิพลศิลปะอินเดียราวพุทธศตวรรษที่ 9-13 และ 14-16ตามลำดับ โบราณสถานส่วนใหญ่สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศาสนาเกือบทุกแห่งปรักหักพังเหลือแต่ เฉพาะส่วนฐาน ฐานสลับเจดีย์พบมากที่สุดกระจายอยู่ตามเมืองโบราณต่าง ๆ ทุกแห่งนอกนั้นเป็นฐาน วิหารและสีมาหรือหลักกำหนดเขตบริเวณศักดิ์สิทธิ์ ประกอบพิธีกรรมในศาสนาพบบตามเมืองโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ศิริพร สุเมธรัตน์,2553 : 25)

ทวารวดี เป็นรัฐที่รวมตัวกันอย่างหลวมๆ จนกระทั่งทำให้นักวิชาการบางส่วนเห็น พ้องต้องกันว่า “ทวารวดี” มิได้มีลักษณะเป็นรัฐแต่อย่างใด แต่เป็นอาณาบริเวณที่มีวัฒนธรรมร่วม กับศูนย์กลางของทวารวดีอยู่ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาทางตอนล่าง ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ซึ่งในบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานี้ปรากฏเมืองสำคัญ ๆ หลายเมือง ได้แก่ อุทอง (สุพรรณบุรี) ละโว้ (ลพบุรี) นครชัยศรี (นครปฐม) ฯลฯ เมืองเหล่านี้กระจายรวมกันอย่างหลวม ๆ แต่กลับมีอิทธิพลทาง ศิลปวัฒนธรรมอย่างกว้างขวางมาก พบร่องรอยของศิลปะวัฒนธรรมแบบทวารวดีที่ศรีภูมิไชย (ลำพูน) เมืองฟ้าแดดสูงยาง (กาฬสินธุ์) อุบลราชธานี หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และทางภาคใต้ลงไป ถึงปัตตานี อิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมนี้สะท้อนเครือข่ายการค้าที่กว้างขวางทั้งการค้าทางบก และการค้าทางทะเล (ยุพร แสงทักษิณ, 2545 : 2)

สถาปัตยกรรมทวารวดีนั้นสร้างขึ้นเพื่อเป็นการระลึกถึงเหตุการณ์ หรือ บุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว จากหลักฐานที่หลงเหลืออยู่เพียงเฉพาะส่วนฐานนั้น สามารถแบ่งลักษณะเป็นรูปแบบใหญ่ ๆ ดังนี้ ฐานรูปกลม ฐานรูปสี่เหลี่ยม ฐานรูปสี่เหลี่ยมย่อมุม และฐานแปดเหลี่ยม หรือสามารถแบ่ง ตามรายละเอียดที่ต่างกันได้เป็นรูปแบบย่อย ๆ ซึ่งล้วนแสดงวิวัฒนาการที่สืบทอดจากต้นแบบใน อินเดียเป็นระยะ ๆ และเป็นต้นแบบของสถาปัตยกรรมในยุคต่อมาด้วย โดยสถาปัตยกรรมกลมน่าจะเป็น แบบที่เก่าที่สุด ที่ได้อิทธิพลต้นแบบมาจากสถาปัตยกรรมอินเดีย เช่น โบราณสถานอำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี สถาปัตยกรรมที่อุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และ พระปฐมเจดีย์องค์เดิม จังหวัดนครปฐม เป็นต้น ลักษณะการสร้างจะใช้ดินแลงอัด หรือก่ออิฐลักษณะเป็นครึ่งวงกลม มีเวทีกาหรือรั้วกัน โดยรอบ ด้านบนองค์สถาปัตยกรรมจะประดับด้วยบัลลังก์ มีฉัตรซ้อนกัน 3 ชั้น และอาจมีบันไดทางขึ้นเพื่อ กระจุกประตักฉิมมี ประตูทางเข้าขนาดใหญ่ 4 ทิศ สามารถนำมาเปรียบเทียบกับสถาปัตยกรรมอินเดียสมัยคุปตะ เป็นต้นมา แม้องค์สถาปัตยกรรมจะหักพังไปแล้วแต่อาจสันนิษฐานรูปทรงตามภาพสลักสถาปัตยกรรม

ศูนย์กลางของทวารวดีมักตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นเมืองท่า อันมีดินแดนภายในที่กว้างขวางเป็นแหล่งผลิตข้าว เหล็ก และของป่ามีความมั่งคั่งจากเครือข่ายการค้าที่สามารถถึงสินค้าต่าง ๆ ที่ตลาดมีความต้องการมากมาไว้เพื่อขายแก่เรือพ่อค้าที่แวะมา เช่น สินค้าประเภท หนังสัตว์ ไม้ฝาง ดีบุก กฤษณา ฯลฯ ทำให้มีอิทธิพลทางการเมืองอยู่หลายศตวรรษ ศาสนาของในยุคทวารวดีจะ เน้นหนักไปที่พุทธศาสนาแบบเถรวาท (หินยาน) ใช้ภาษาบาลี พบหลักฐานเป็นจำนวนมากที่จารึก คาถา “เย ธมมา” ซึ่งเป็นหัวใจของคำสอนทางพุทธศาสนานิกายเถรวาท นอกจากนั้นยังพบ พระพุทธรูปและร่องรอยศาสนสถานเนื่องในพุทธศาสนา กระจายอยู่ในอาณาบริเวณที่กว้างขวาง ในบางท้องถิ่นพบการผสมผสานพุทธศาสนาเข้ากับความเชื่อเดิม เช่น ใบเสมาที่เมืองฟ้าแดดสูงยาง ขนาดใหญ่ที่แกะสลักเรื่องราวในชาดก สะท้อนการนำพุทธศาสนามาผสมผสานกับวัฒนธรรมหินตั้ง ที่มีมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ เป็นเครื่องหมายของเขตศักดิ์สิทธิ์สำหรับใช้ประกอบพิธีกรรมส่วนเสมานั้นเป็นเครื่องหมายของการกำหนดเขตให้พระภิกษุสงฆ์ใช้ทำสังฆกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ เช่นกัน (ศิริพร สุเมธรัตน์, 2553 : 18)

ตอนปลายสมัยทวารวดี เมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรทวารวดีส่วนใหญ่ถูกทิ้งร้างสาเหตุเกิดจากแม่น้ำสำคัญเคยไหลหล่อเลี้ยงเมืองต้นเขิน หรือเปลี่ยนเส้นทางเดิน ทำให้ขาดแคลนน้ำ เมืองบาง เมืองต้องย้ายที่ตั้งไปอยู่ที่ใหม่ใกล้ทางน้ำ แต่ก็มีบางเมืองมีการอยู่อาศัยติดต่อกันอย่างไม่ขาดช่วงจนถึง สมัยอยุธยา ในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 16 อิทธิพลทางวัฒนธรรมและการเมืองจากเขมรจากด้าน ตะวันออกได้แผ่เข้ามาถึงภาคกลางของประเทศไทยวัฒนธรรมทวารวดีที่เคยรุ่งเรืองได้ถูกวัฒนธรรม เขมรเข้าครอบงำจนล่มสลายลงการสิ้นสุดของอาณาจักรทวารวดีอาจเป็นเพราะสาเหตุ 2 ประการ คือ ประการแรก ความแปรเปลี่ยนของสภาพภูมิศาสตร์แม่น้ำเปลี่ยนทางเดินเช่นในเมืองอุทองหรือทะเล ต้นเขินกลายเป็นแผ่นดินงอกลึกลงไปในทะเล ทำให้ตัวเมืองที่เคยตั้งอยู่ริมทะเลเช่นเมืองนครปฐม เดิมต้องร่นเข้าไปอยู่ในแผ่นดิน เพราะมีหลักฐานว่า ได้พบซากสมอเรือและเปลือกหอยทะเลมากมายที่ บริเวณเมืองนครปฐมเก่า ทำให้การคมนาคมติดต่อยากลำบากประการที่สอง อาจเป็นเพราะอิทธิพล ของขอมที่แผ่ขยายเข้ามาในพุทธศตวรรษที่ 16 ทั้งทางด้านการปกครองและวัฒนธรรมจนยากที่จะป้องกันได้

2.3. อาณาจักรละโว้ (พุทธศตวรรษที่ 12 - 18) เมืองละโว้ หรือลพบุรีในปัจจุบัน ปรากฏหลักฐานในประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน หากนับกันจากหลักฐานที่เชื่อถือได้ จากเรื่องพระ นางจามเทวี ก็อาจจะกล่าวได้ว่า อาณาจักรละโว้อย่างน้อยก็เกิดมาตั้งแต่ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 14 แล้ว นอกจากนั้นในตำนานฉบับต่าง ๆ ก็ยังกล่าวถึงเมืองละโว้แห่งนี้อย่างสม่ำเสมอ คำหรือชื่อเรียก เมืองละโว้แห่งนี้มีหลายชื่อ แต่ชื่อที่นักประวัติศาสตร์ใช้หรือเห็นบ่อยนอกจากใช้คำว่าเมืองละโว้แล้ว ยังมีคำเรียกว่า กัมโพช อีกด้วย

อาณาจักรละโว้ เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นพัฒนาการของรัฐและสังคมในลุ่มแม่น้ำ เจ้าพระยาตอนล่างที่คลี่คลายจากสังคมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มาสู่การเป็นรัฐและสังคมที่มีความ ซับซ้อนในสมัยทวารวดีก่อนที่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรอยุธยา ในดินแดนในแถบละโว้มี ผู้คนอาศัยมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มีพัฒนาการจากยุคหินใหม่ สู่อยุครโลหะ การเพาะปลูกเริ่ม จากการปลูกข้าวนาดอน แต่ด้วยสภาพภูมิประเทศที่ดีทำให้การติดต่อค้าขายทางทะเลดำเนินไปได้ ด้วยความสะดวก เป็นศูนย์กลางที่รับสินค้ามาจากภายในภาคพื้นทวีปแล้วส่งออกและรับสินค้าจาก ภายนอกส่งต่อเข้าสู่ดินแดนภายใน มีหลักฐานว่าพ่อค้าอาหารับเดินทางเข้ามาถึงละโว้ตั้งแต่ พุทธศตวรรษที่ 7 สภาพการค้าขายที่รุ่งเรืองทำให้ละโว้มีความเข้มแข็งขึ้นอย่างรวดเร็วและมีอิทธิพล เหนือเมืองอื่น ความผูกพันระหว่างละโว้กับเมืองอื่นนั้นมีลักษณะเป็นสหพันธรัฐ ที่ผูกพันกันอย่างหลวม ๆ โดยการแต่งงานสร้างเป็นเครือญาติ (ยุพร แสงทักษิณ, 2545 :3)

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา การปลูกข้าวขยายตัวขึ้นมีการใช้ทองแดงและ เหล็ก แสดงว่ามีการพัฒนาเครื่องมือโลหะมาใช้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและพัฒนาการ เพาะปลูกข้าว อันเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจสำคัญสามารถเลี้ยงตัวเองได้และผลิตเลี้ยงผู้คนจำนวนมาก ได้โดยไม่ขาดแคลน ด้วยสภาพภูมิศาสตร์ที่

ได้เปรียบ อำนาจของผู้ปกครองอาณาจักรละโว้จึงไม่ได้มา จากการควบคุมน้ำหรืออำนาจเหนือระบบเหมืองฝาย แต่สิ่งสำคัญที่ผู้ปกครองพยายามควบคุมคือ กำลังคนและที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ นอกจากความมั่งคั่ง ทางเศรษฐกิจ และกำลังคนแล้ว ศาสนาและ พิธีกรรมก็ถูกใช้เพื่อรักษาและเพิ่มพูนอำนาจของชนชั้นผู้ปกครองด้วย ความเจริญทางด้านศาสนามีมา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 13 โดยพบจารึกที่ฐานของพระพุทธรูป ชิ้นส่วนธรรมจักรและกวางหมอบเป็น ศิลปะเนื่องในพุทธศาสนานิกายเถรวาทสมัยทวารวดี ในพุทธศตวรรษที่ 14 เมืองละโว้ได้ขยายอาณาเขตขึ้นไปตามลำแม่น้ำปิงและได้จัดตั้ง เมืองหริภุญชัย ขึ้นบนที่ราบระหว่างเขาอันกว้างใหญ่ อันเป็น เมืองที่จะสืบต่อมาและถ่ายทอดพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทให้แก่ราชวงศ์พระเจ้ามังรายแห่งล้านนาซึ่งเข้ามาครอบครองในภายหลัง เมืองสุโขทัย ที่จัดตั้งไว้ที่ตอนบนของที่ราบฝั่งแม่น้ำยมเมื่อประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 18 แต่หลังจากนั้นไม่นานสุโขทัยก็แยกตัวออกเป็นอิสระอีกอาณาจักรหนึ่ง เช่นเดียวกับเมืองหริภุญชัย ในช่วงหลังมานี้อิทธิพลทางการเมืองและวัฒนธรรมของเขมรขยายเข้ามาสู่ละโว้มากขึ้นเพราะกษัตริย์เขมรก็พยายามจะควบคุมละโว้ให้ได้มากที่สุด ทั้งส่งคนมาปกครอง มีการตรากฎหมาย บังคับใช้ในละโว้ ด้านศาสนานั้นเห็นได้ชัดว่าอิทธิพลของศาสนาฮินดูและพุทธมหายานเข้ามามาก โดย *ลัทธิไศวเวทมีพระศิวะเป็นเทพสูงสุด* ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 17 นิกาย *ไวษณพ อันมีพระวิษณุ เป็นเทพสูงสุด* จึงเด่นชัดขึ้นผันแปรตามศาสนาในเขมร การเข้ามาอิทธิพลฮินดูและพุทธมหายาน ส่งผลต่อวัฒนธรรมและรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับประชาชน เพราะทั้ง 2 ศาสนา ต่างก็มีความเชื่อเรื่อง “เทวราชา” หรือ “สมมุติเทพ” ทั้งนี้ในกายไวษณพและศาสนาพุทธมหายาน จะแตกต่างจากนิกายไศวเวท โดยจะเน้นความรักความเมตตาของ “เทวราชา” หรือ “สมมุติเทพ” ที่มีต่อประชาชน สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนที่คลายลงและเปลี่ยนจากการควบคุมด้วยระบบทาสมาเป็นการควบคุมด้วยระบบไพร่แทน ลำดับชั้นในสังคม ของละโว้แต่เดิมที่ประกอบไปด้วยชนชั้น เจ้า ขุนนาง นักบวช ช่างฝีมือและทาส จึงเปลี่ยนแปลงไป ในขณะที่การเข้ามาของวัฒนธรรมฮินดูและพุทธมหายาน ก็ทำให้พวกบรรดาเหล่าบัณฑิต โยคี และ พระภิกษุมหายาน ได้ก้าวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชนชั้นสูง ทำหน้าที่เป็นครูที่ปรึกษา รวมถึงประกอบพิธีกรรมทางศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ ของรัฐ (บังอร ปิยะพันธุ์, 2538 59)

นอกจากการนับถือพุทธศาสนาและอำนาจเหนือธรรมชาติแล้ว ในแถบเมืองลพบุรีนั้น ยังพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอื่นด้วย เช่น ศาสนาเชน นอกจากนี้ยังพบหลักฐานว่ามีการนับถือ ศาสนาพุทธนิกายที่ใช้ภาษาสันสกฤตด้วย ในด้านภาษาไม่มีหลักฐานเกี่ยวกับภาษาพูด แต่จารึกที่ พบในเมืองโบราณยุคทวารวดีแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาและหริภุญชัย กลับพบภาษาเขียนอยู่ 2 ภาษา คือ *ภาษามอญ* แต่นักวิชาการเรียกว่าภาษามอญเก่า เพราะมีความแตกต่างจากภาษามอญในสมัย หลัง และ *ภาษาบาลี* ซึ่งเป็นภาษาของพุทธศาสนานิกายเถรวาท เมืองสมัยทวารวดีในแถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา อาจมีผู้ปกครองเป็นมอญหรือได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมมาจากมอญ ส่วนประชาชนนั้น ประกอบด้วยผู้คนหลายชาติพันธุ์ หลักฐานประเภทตำนานยังสะท้อนให้เห็นว่าคนลพบุรีส่วน

ใหญ่ น่าจะเป็นชาติพันธุ์ลัวะ เป็นคนพื้นเมืองที่อาศัยในแถบนี้ ส่วนผู้ปกครองไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดแต่ ตำนานจามเทวีวงศ์ระบุว่า “พระนางจามเทวี” คือผู้สร้างเมืองหริภุญชัยทรงเป็นราชธิดาของกษัตริย์ ลัวะที่ส่งพระนางมาครองเมืองหริภุญชัย พร้อมทั้งพระราชทานช่างฝีมือประเภทต่าง ๆ ที่ได้นำความเจริญมาสู่หริภุญชัยทำให้เชื่อได้ว่า “อาณาจักรลัวะ” นั้นรับวัฒนธรรมจากทวารวดี มาตั้งแต่ก่อนจนถึงพุทธ ศตวรรษที่ 16 ต่อมาจึงรับวัฒนธรรมจากเขมรมีสุนัขกลางอยู่ที่เมืองพระนคร เราจึงพบสิ่งก่อสร้างที่เป็นประธานศาสนสถานจำพวกปราสาทหรือปรางค์ เนื่องจากเดิมชาวลัวะนั้นนับถือพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท ต่อมาเมื่อวัฒนธรรมเขมรเข้ามาจึงนับถือตามศาสนาเขมร ได้แก่ ศาสนาพราหมณ์ฮินดู และพระพุทธศาสนานิกายมหายาน พบประติมากรรมที่มีทั้งเทวรูปพระโพธิสัตว์และพระพุทธรูปที่ นิยมสร้างปางนาคปรก (จิตรชญา มณีเนตร, 2553 : 46)

จากข้อความใน ศิลาจารึกสุโขทัยหลักที่ 2 วัดศรีชุม ที่ได้กล่าวถึงเรื่องราวของ พ่อขุนผา เมือง กับ พ่อขุนบางกลางหาว ที่ร่วมกันรบกับ ขอมสบาดโขลญลำพง นั้นมีผู้สันนิษฐานว่าอาจจะสื่อ ถึงเรื่องราวตอนที่สุโขทัยแยกตัวออกจากเมืองลัวะก็ได้ ต่อมาในระยะหลัง ๆ นั้นลัวะเองก็ได้ขยับ ขยายราชธานีเข้ามาในบริเวณแม่น้ำ 3 สายคือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนมีความสัมพันธ์กับกลุ่มเมืองสุพรรณภูมิและร่วมตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นเมืองหลวงในที่สุด ซึ่งช่วงนี้ ก็ยังมีเมืองสำคัญอีกแห่งที่อยู่ในขอบเขตใกล้ทะเลอ่าวไทยก็คือ “ศรีมโหสถ” แห่งลุ่มน้ำบางปะกง ปัจจุบันเมืองนี้อยู่ในเขต จังหวัดปราจีนบุรี เป็นเมืองที่มีศาสนสถานอันเก่าแก่เช่นกันที่ น่าจะสร้างขึ้นในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 ถือเป็นเมืองศูนย์กลางปกครองอันใกล้เคียงที่สืบมาจนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 จากนั้นจึงตกไปเป็นเมืองในอิทธิพลของอาณาจักรของกัมพูชาในที่สุด “ลัวะ” เอง ก็ตกเป็นเป้าหมายของอาณาจักรรอบ ๆ เนื่องจากอยู่ในทำเลที่ดีต่อการค้าทางทะเล มีแม่น้ำที่เป็น เส้นทางลำเลียงสินค้าจากตอนใน แต่เผชิญต้องพบกับปัญหาสภาพภูมิประเทศที่เปลี่ยนไปที่เกิดขึ้น เสียก่อน ทำให้พื้นที่ทางใต้ของลัวะนั้นตื่นขึ้นขึ้นประกอบกับเวลานี้เป็นช่วงการขยายตัวทางการค้า ของจีนในสมัยราชวงศ์ซ่ง (พ.ศ. 2503-1822) ที่เดินทางเข้ามาค้าขายกับเมืองท่าต่าง ๆ ท้ายที่สุด ด้วยเหตุนี้จึงเกิดเมืองท่าใหม่ ๆ เจริญเติบโตขึ้นแทนที่ลัวะในบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยา เช่น เมือง อโยธยา และ เมืองเพชรบุรี ในพุทธศตวรรษที่ 16-17 เป็นต้น (ยุพร แสงทักษิณ, 2545 : 3)

2.4. อาณาจักรโยนกเชียงแสน (พุทธศตวรรษที่ 12 - 19) ในบริเวณที่ราบระหว่างหุบ เขาของภาคเหนือตอนบนนั้น ประกอบไปด้วยที่ราบระหว่างหุบเขาต่าง ๆ ที่มีลำน้ำไหลผ่าน เกิดมี พัฒนาการของรัฐขนาดเล็ก เช่น หริภุญชัย เชียงแสน เชียงราย เชียงใหม่ น่าน แพร่ เป็นต้น และ การค้าระหว่างเมืองต่าง ๆ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความเจริญทางเศรษฐกิจของหลาย ๆ เมือง ที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าส่งเสริมความมั่งคั่งจนสามารถขยายอิทธิพลไปสู่เมืองใกล้เคียงจนกลายเป็น ศูนย์กลางของอาณาจักร เช่น เชียงใหม่ เชียงแสน (อาณาจักรล้านนา) หลวงพระบาง (อาณาจักรล้าน ช้าง) สุโขทัย และ ศรีสัชนาลัย ปัจจุบันกลุ่มชาวไทยลื้อหรือชาว

ไทยเงิน มีถิ่นฐานกระจายอยู่ในหลาย จังหวัดในภาคเหนือ ได้ถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ ไว้อย่างมากมาย เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย อาหารการกินและงานหัตถกรรม บริเวณหุบเขาขนาดใหญ่ที่สาขาของแม่น้ำปิงไหลผ่าน ส่วนมากเป็น หุบเขาที่พื้นที่ลาดเอียงทำให้น้ำไหลลงสู่ที่ต่ำอย่างรวดเร็ว ชุมชนต่าง ๆ ในแถบนี้จึงพัฒนาระบบการจัดการน้ำด้วยการจัดสร้างระบบเหมืองฝาย โดยการสร้างฝายกั้นทางไหลของน้ำ โดยจะใช้วัสดุจาก ธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หิน ส่วนการสร้างเหมืองเพื่อให้ น้ำไหลเข้านาแปลงต่าง ๆ นั้นจะอาศัยเครื่องมือ ที่ทำจากเหล็ก เช่น จอบ เสียม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นใช้ตั้งแต่ยุคโลหะ(เดวิด เค. วย้อจ,2562 : 44)

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์บางยุคสมัยในดินแดนเหล่านี้ บางครั้งก็พบความคลาดเคลื่อนทั้งด้าน สถานที่และเวลา จึงยากที่จะชี้ชัดลงไปอย่างชัดเจนว่าหลักฐานใดมีความถูกต้อง อาณาจักรโบราณและเมืองต่าง ๆ ของเชียงรายในยุคปัจจุบันที่ได้ปรากฏในหลักฐานประวัติศาสตร์ ทำให้นักวิชาการสามารถแยกเป็นยุคต่าง ๆ ได้ ดังนี้ “อาณาจักรโยนกไชยบุรีศรีช้างแสน” มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองโยนกนครราชธานีศรีช้างแสน ปรากฏเรื่องราวอยู่ในพงศาวดารโยนกได้กล่าวถึงมหากษัตริย์ องค์หนึ่งทรงมีพระโอรส และพระธิดา อย่างละ 30 พระองค์ พระมหากษัตริย์ได้ตั้งเจ้าพิมพิสาร โอรส องค์โตขึ้นเป็นอุปราชา และให้ประทับ ณ “เมืองราชคหะนครหลวง” ส่วนโอรสและราชธิดาที่เหลืออีก 29 คู่ นั้นพระราชบิดาก็ให้จับคู่กันเองแล้วให้แยกย้ายออกไปตั้งบ้านเมืองอยู่ตามที่ต่าง ๆ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา,2551: 23)

ส่วน “เจ้าสิงหนวัติ” ได้เป็นเจ้าเมือง “พันธุสิงหนวัตินคร” อยู่มาได้ 5 ปี ถึงปีนั้นท่านก็ ปราบได้ล้านนาไทย เสนาอำมาตย์ทั้งหลายก็พร้อมใจกันราชาภิเษก “เจ้าสิงหนวัติราชกุมาร” (พระโอรสองค์ที่สอง) ขึ้นเป็นเอกมหากษัตริย์ ตั้งแต่นั้นมาเมืองนี้ก็บริบูรณ์พร้อมด้วยผู้คน ช่างมาว้าว ควาย สมบัติมากนักเกิดเป็นเมืองใหญ่ แต่ขึ้นมาบ้านเมืองก็มีความสงบสุขร่มเย็น พระองค์ครองราชย์ สมบัติได้ 102 ปี และมีอายุได้ 120 ปี และได้มีกษัตริย์ปกครองสืบเนื่องต่อกันมาประมาณกว่า 40 พระองค์ บางพระองค์ก็ปรากฏพระนามในตำนานของการสร้างเมืองใหม่ หรือโบราณสถานที่ยังคงมีมาอยู่จนถึงยุคปัจจุบัน เช่น พระเจ้าอชุตราช กษัตริย์ผู้สร้างพระธาตุเจ้าตอยตุง และโอรสองค์ที่รอง ของพระเจ้ามังราย คือ พระไชยনারายณ์ ผู้สร้างเวียงไชยনারายณ์ และพระองค์เวา กษัตริย์ผู้สร้าง พระธาตุตอยเวา ปัจจุบันอยู่ที่ อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เป็นต้น (บังอร ปิยะพันธุ์, 2538 : 46)

อาณาจักรโยนกเชียงแสน นี้ประกอบด้วย เมืองเงินยาง เมืองไชยনারายณ์ เมืองล้านช้าง และ เมืองเชียงรุ่ง ในสิบสองพันนา การสถาปนาอาณาจักรเกิดขึ้นในที่ลุ่มแม่น้ำโขง ดินแดนที่ราบ เมืองเชียงราย เมื่อพ.ศ.1117 พงศาวดารโยนกกล่าวว่าได้เกิด ชุมชนนครสุวรรณโคมคำ เมืองโยนก นาคนครเชียงแสน และอาณาจักรล้านนาไทย ในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง แม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม และแม่น้ำน่าน ตั้งแต่สิบสองปันนาลงมา

จนถึงเมืองหริภุญชัย (ลำพูน) มีเจ้าผู้ครอง นครคนสำคัญ คือ พญาสิงหนวัติ พระเจ้าพังคราช พระเจ้าพรหมและ พระเจ้าเม็งราย ในปัจจุบันหนองน้ำนั้น มีผู้สันนิษฐานว่าเป็น ทะเลสาบเชียงแสน (หนองบงกาย) บางทีก็คือเวียง หนองล่อม (เวียงหนอง ในเขตอำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย) พื้นที่เกษตรกรรมในอาณาจักรโบราณ มีนักวิชาการ ตะวันตกเสนอแนวคิดซึ่งสอดคล้องกับ จิตร ภูมิศักดิ์คือ การควบคุมระบบผลิตจากพื้นที่นา นำไปสู่การจัดการ พลเมืองที่ใช้การเกณฑ์แรงงานในเวลาต่อมา (เคร็ก เจ. เรย์โนลด์ส, 2561:116)

เนื่องจากชื่อสถานที่ที่ปรากฏในยุคปัจจุบันอยู่ใกล้เคียงบริเวณนั้น เช่น “บ้านแม่ลาก” ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นชื่ออัน ได้มาจากตอนที่ชาวเมืองได้ช่วยกันลากปลาไหลตัวนั้น ปัจจุบันอยู่ใน ท้องที่อำเภอแม่จัน เข้าใจว่าน่าจะเป็นบริเวณ ที่เรียกว่า “เวียงหนองล่อม” ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากทะเลสาบ เชียงแสน และบริเวณที่แม่น้ำกกที่ต่อกับแม่น้ำโขง จนเป็น เหตุให้บรรดาผู้คนและราชวงศ์และขุนนาง ของโยนกนาคนคร เสียชีวิตด้วยเหตุน้ำท่วมเมืองทั้งหมด ต่อมาพวก ชาวบ้านที่เหลือรอดชีวิตได้ประชุมปรึกษากันเลือกตั้งให้คนกลุ่มหนึ่งที่มีเชื้อสายราชวงศ์ขึ้นดูแลพวกตน เรียกว่า ขุนแต่งเมือง และเรียก ชุมชนแห่งนั้นว่าเวียงปรึกษา เป็นเวลาต่อไปอีก 94 ปี อาณาจักรโยนกเชียงแสนจึงสิ้นสุดลง เพราะเกิดแผ่นดินไหว ในสมัยพระมหาชัยหิรัญนครเงินยางเชียงแสน “เวียงเชียงแสน” เป็นเวียงก่อนที่จะมาเป็น อาณาจักรล้านนามีเมืองหลวงอยู่ในอำเภอเชียงแสนหรือก็คือ แคว้นโยนกนาคนคร ซึ่งเป็นแคว้น โบราณที่เก่าแก่ ที่สุดบนอาณาจักรล้านนา มีอายุประมาณ 2,๐๐๐ปี ปัจจุบันนี้ก็คือ ทะเลสาบเชียงแสน นั่นเอง (บังอร ปิยะพันธุ์, 2538 : 47)

2.5 อาณาจักรหริภุญชัย (พุทธศตวรรษที่ 13 - 19) ในตำนานจามเทวีวงศ์โบราณได้ บันทึกไว้ว่า ฤๅษี วาสุเทพเป็นผู้สร้างเมืองหริภุญชัยขึ้นในปี พ.ศ. 1310 แล้วทูลเชิญพระนางจามเทวี ซึ่งเป็นเจ้าหญิงจากอาณาจักร ละโว้ ขึ้นมาครองเมืองหริภุญชัย ในครั้งนั้นพระนางจามเทวีได้นำ พระภิกษุ นักปราชญ์ และช่างศิลปะต่าง ๆ จาก อาณาจักรละโว้ขึ้นไปด้วยเป็นจำนวนมากคราวหนึ่งคน พระนางได้ทำนุบำรุงและก่อสร้างบ้านเมือง ทำให้เมืองหริ ภุญชัย (ลำพูน) นั้นเป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรม ที่เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ต่อมาพระนางได้สร้างเขลางค์นคร (ลำปาง) ขึ้นอีก เมืองหนึ่งให้เป็นเมืองสำคัญ สมัย นั้นปรากฏมีการใช้ภาษามอญโบราณในศิลาจารึกของหริภุญชัย มีหนังสือหมาน ของจีนสมัยราชวงศ์ ถัง (ฐิตชญา มณีเนตร, 2553 : 48)

เรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาลสืบต่อเนื่องลงมาจนถึงตำนานอัน เก่าแก่ของท้องถิ่น ซึ่ง เน้นความสำคัญอันศักดิ์สิทธิ์ของพระบรมธาตุพระพุทธเจ้าอย่างตำนานจามเทวีวงศ์ พงศาวดารเมืองหริภุญชัย ตา นานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งล้วนถูกแต่งขึ้นมาสมัยหลัง พุทธศตวรรษที่ 20 ลงมาทั้งสิ้น แต่อย่างไรก็ดีเค้า เงื่อนที่ได้จากตำนานเหล่านี้ก็ทำให้เห็นถึงภาพรวม ของชนกลุ่มแรกเริ่มที่ได้สร้างบ้านแปลงเมืองขึ้นมา อันประกอบ ไปด้วยผู้คนต่างเผ่าหลายตระกูล ที่กระจายอยู่ในท้องถิ่น โดยมี ชนเผ่าเมง หรือ กลุ่มมอญ เป็นคนกลุ่มใหญ่ที่

รวมตัวอาศัยอยู่บริเวณที่ราบตอยสุเทพใกล้กับลำน้ำขาน อันเป็นสาขาแม่น้ำปิง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนเผ่า มาเป็น สังคมเมือง มีความเด่นชัดของชนชั้นปกครองที่รับวัฒนธรรมพุทธศาสนาในภาคกลางซึ่งก่อให้เกิดพัฒนาการสังคมอย่างรวดเร็ว ในส่วนของตำนานท้องถิ่นอย่าง “ตำนานจามเทวีโบราณ” ได้กล่าวเอาไว้ว่าอาณาจักรหริภุญชัย มีลักษณะรูปแบบการปกครองและขนบธรรมเนียมอัน คล้ายคลึง กับกลุ่มคนของภาคกลางที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย แต่ก็มีลักษณะรูปแบบที่คลี่คลายกลายเป็นแบบ ศิลปะในท้องถิ่นจนเป็นรูปแบบของตนเอง เรียกว่า “ศิลปะหริภุญชัย” หรือบางครั้งเรียกว่า “ศิลปะ ทวารวดีตอนปลาย” ซึ่งในช่วงเวลารุ่งเรืองของอาณาจักรหริภุญชัยนั้นตรงกับสมัยที่อาณาจักรพุกาม มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก เช่นกัน ปัจจุบันมีการพบจารึกอักษรมอญโบราณสมัยหริภุญชัย จำนวน ถึง 7 หลักอีกด้วย จัดแสดงและเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหริภุญชัย จังหวัดลำพูน สามารถกำหนดอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 17 ถือเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชนโบราณ ในจังหวัดลำพูน ในช่วงนั้นนับถือพระพุทธศาสนาที่ใช้ภาษาบาลีเป็นหลัก (ลัทธิเถรวาท) และใช้ภาษามอญอีกภาษาหนึ่งคงเป็นภาษาติดต่อในกลุ่มชนชั้นหลังจากพุทธศตวรรษที่ 17 กลุ่มชนที่ใช้ภาษา มอญประหนึ่งว่าสูญหายไปไม่ปรากฏหลักฐานทางเอกสารโบราณ เช่น ศิลปินจารึกในระยะต่อมาแต่ กลับมีกลุ่มชนที่ใช้อักษรไทยและภาษาไทยต่าง ๆ เข้ามาแทนที่ ตั้งแต่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา แต่ปัจจุบันพบว่ายังมีบางหมู่บ้านของจังหวัดลำพูนที่ยังเหลือพบผู้คนที่สามารถพูดภาษามอญ และอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญอยู่ในชีวิตประจำวันอีกด้วย (เดวิด เค. วย้อจ, 2562 : 26)

อาณาจักรหริภุญชัยตั้งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 17 บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปิงและ แม่น้ำวัง มีเมืองลำปาง (เขลางค์นคร) เป็นหน้าด่าน มีเมืองลำพูนเป็นเมืองหลวง ปฐมกษัตริย์คือนางจามเทวี ผู้เป็นธิดากษัตริย์แห่งกรุงละโว้ สืบต่อมาจนถึงพญายีบา รวมทั้งสิ้น 49 พระองค์ หลักฐาน ทางโบราณคดีที่สำคัญคือ วัดจามเทวี และวัดพระธาตุหริภุญชัย ด้วยมีทำเลที่ตั้งอยู่ลึกเข้าไปตอนใน ของภาคพื้นทวีปทำให้พัฒนาการของบ้านเมืองเกิดช้ากว่าบริเวณภาคใต้ ภาคกลางและภาคอีสานที่อยู่ทางตอนล่างใกล้ชายฝั่งทะเลอันมีลักษณะเด่นจากการเป็นเมืองทำดั่งนั้นกว่าดินแดนทางเหนือ ทั้งหมดจะเริ่มมีพัฒนาการขึ้นมาเป็นบ้านเมืองก็ล่วงเข้าช่วงพุทธศตวรรษที่ 16 ไปแล้ว ผลจากการขยายตัวของผู้คนทางภาคเหนือและทางภาคใต้ พร้อมกับ การแพร่กระจายของอารยธรรม จากบ้านเมืองชายทะเลที่มีพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยหลัก ที่ทำให้เกิดแคว้นขึ้นใหม่ขึ้นมาด้วย สมัยหนึ่งเกิดสงครามระหว่าง 3 อาณาจักรขึ้นมียุทธภูมิรบอยู่ที่เมืองละโว้ประกอบด้วย หริภุญชัย (ลำพูน) ลวปุระ (ละโว้) และตามพรลิงค์ (นครศรีธรรมราช) จากหลักฐานที่กล่าวนี้แสดงให้เห็นว่ามี การแผ่ขยายอาณาเขตของแคว้นตามพรลิงค์ หรือศรีวิชัย ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่นครศรีธรรมราชอีกด้วย (ฐิติชญา มณีเนตร, 2553 : 46)

ในพ.ศ.1824 พญามังรายผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนาได้ยกทัพเข้ายึดเอาครอง ด้วย เหตุที่อาณาจักรหริภุญชัยนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองมั่งคั่งจึงประสงค์จะได้ไว้ในอำนาจ โดยอาศัยอุบายส่งไส้ศึกเข้าไปสร้างความแตกแยก

ให้เกิดขึ้นภายใน หลังจากเข้ายึดอาณาจักรทริภุชชัยจาก พระยาธิบดี กษัตริย์องค์สุดท้ายสำเร็จในปีพ.ศ. 1835 จึงผนวกดินแดนทริภุชชัยเข้าเป็นส่วนหนึ่ง ของอาณาจักรล้านนา ตั้งแต่นั้นมาอาณาจักรทริภุชชัยจึงสิ้นสุดลงหลังจากที่เคยรุ่งเรืองมานาน 618 ปี ปัจจุบันโบราณสถานสำคัญของอาณาจักรทริภุชชัยคือ พระธาตุทริภุชชัย ที่จังหวัดลำพูนและ เมืองโบราณเวียงมโน จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันพบว่าบางหมู่บ้านในจังหวัดลำพูนยังมีคนที่สามารถ พูดภาษามอญโบราณและยังอนุรักษ์วัฒนธรรมมอญโบราณไว้

2.6. อาณาจักรล้านนา (พุทธศตวรรษที่ 19 -25) อาณาจักรล้านนารุ่งเรืองขึ้นในพุทธ ศตวรรษที่ 19 มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่ (จังหวัดเชียงใหม่) และขยายอำนาจ การปกครองไปทั่วดินแดนทางภาคเหนือของไทยในปัจจุบัน โดยผู้สถาปนาอาณาจักรล้านนาคือ พระ ยามังราย (พ.ศ.1804 - 1854) ซึ่งเดิมปกครองเมืองเชียงแสนในต้นพุทธศตวรรษที่ 19 ขณะนั้น ภาคเหนือมีอาณาจักรน้อยใหญ่หลายแห่ง เช่น ทริภุชชัย เกลางคั่นคร โยนกเชียงแสน โดยพระยา มังรายสามารถปราบปรามและรวบรวมแผ่นดินต่าง ๆ ในภาคเหนือเข้าด้วยกันเป็นอาณาจักรล้านนา (เดวิด เค. วัลย์อาจ,2562 : 45)

อาณาจักรล้านนานั้นมีภาษาพูดและอักษรเขียน เป็นของตัวเองเรียกว่า “อักษรไทย ยวน” สำหรับศิลปกรรมล้านนาที่ยังหลงเหลืออยู่ในปัจจุบันมีหลายแห่ง เช่น เจดีย์วัดเจ็ดยอด พระพุทธสิหิงค์ ที่จังหวัดเชียงใหม่ เจดีย์วัดป่าสักที่จังหวัดเชียงราย และพระธาตุลำปางหลวงที่จังหวัด ลำปาง ชื่อล้านนา หมายถึง ดินแดนที่มีน่านับล้าน หรือมีที่นาเป็นจำนวนมาก คู่กับล้านช้าง คือ ดินแดนที่มีช้างนับล้านตัว หลังปี พ.ศ. 2510 นักวิชาการพบคำว่า "ล้านนา" ในศิลาจารึกที่วัดเชียงสา ซึ่งเขียนขึ้นในปี พ.ศ. 1096 โดยคำว่า ล้านนา น่าจะเกิดขึ้นครั้งแรกในสมัยพญากือนา เนื่องจากพระ นาม "กือนา" หมายถึงจำนวนร้อยล้าน และต่อมาคำล้านนาได้ใช้เรียกกษัตริย์และประชาชน แพร่หลายมากในสมัยพระเจ้าติโลกราช ส่วนการใช้ว่า "ล้านนาไทย" นั้น เป็นเสมือนการเน้นความเป็นไทย ซึ่งใช้กันมาในสมัยหลังด้วยเหตุผลทางการเมือง (ยุพรี แสงทักษิณ,2545 :5)

หลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวไว้ว่า ดินแดนล้านนานั้นหมายถึงดินแดนบางส่วนของอาณาจักรขอมบริเวณลุ่มน้ำแม่โขง ลุ่มน้ำสาละวิน แม่น้ำเจ้าพระยา ตลอดจนเมืองที่ตั้งตามลุ่มน้ำ สาขา ลักษณะการปกครองนั้นเป็นการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ อำนาจเหนือเมืองต่าง ๆ จึงมิใช่ อำนาจแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่เจ้าเมืองของแต่ละเมืองซึ่งล้วนมี อำนาจค่อนข้างอิสระ แต่ก็มีพันธะในการส่งบรรณาการและเป็นพันธมิตรร่วมในการทำสงครามเท่านั้น พญามังรายได้สร้างสัมพันธไมตรีกับอาณาจักรที่เข้มแข็งเกินกว่าจะโจมตีได้ นั่นคืออาณาจักรพะเยา ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและอาณาจักรสุโขทัยซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ สัมพันธไมตรีที่เกิดขึ้นนี้ยังเป็นประโยชน์ต่อการค้าอีกด้วย

ชาวล้านนาประกอบด้วยคนหลายชาติพันธุ์เพราะมีคนจากหลายท้องถิ่นอพยพไปมา ค้าขายและตั้งถิ่นฐาน แต่ชนชั้นนำอยุธยาจะเรียกชาวล้านนาว่า ยวน ดังปรากฏในเรื่องลิลิตยวนพ่าย ซึ่งเชื่อกันว่า เขียนขึ้นในเวลาใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถตีเมืองเชียงขึ้นของ ศรีสัชชาลัยเพื่อยึดเมืองนี้คืนจากพระเจ้าติ

โลกราชใน พ.ศ. 2017 หลังจากที่เมืองนี้ตกอยู่ใต้อำนาจ ล้านนาราว 15 ปีแม้ว่า ยวน จะพ่ายสงครามครั้งนี้แต่เมืองแพร์และน่าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ อาณาจักรสุโขทัยมาแต่เดิมก็ยังคงขึ้นต่ออาณาจักรล้านนาสืบต่อมา อาณาจักรล้านนามีข้อเสียเปรียบตรงที่มีที่ตั้งห่างไกลทะเลทำให้การแสวงหาผลประโยชน์ จากการค้ากระทำได้อย่างจำกัด ความพยายามที่ล้มเหลวของพระเจ้าติโลกราชในการยึดครองอาณาจักรสุโขทัยซึ่งเชื่อมโยงระหว่างเมืองสำคัญบนเส้นทางการค้าทางบกตั้งแต่มณฑลยูนนาน ล้านช้าง น่าน พิษณุโลก ไปยัง เมืองท่าของอาณาจักรมอญในแถบทะเลอันดามัน ทำให้ล้านนาไม่มีทางออกทะเลหรือไม่มีเมืองท่าเป็นของตนเอง และไม่สามารถจะแสวงหาผลประโยชน์จากการ ขยายตัวของการค้าทางทะเลในพุทธศตวรรษที่ 21 เหมือนอย่างชนชั้นนำแห่งอาณาจักรอยุธยา

ในที่สุดล้านนาก็พ่ายแพ้แก่กองทัพพม่าในต้นพุทธศตวรรษที่ 22 ต้องตกเป็นเมืองประเทศราช ของพม่าราว 200 ปี หลังจากนั้นก็ตกเป็นเมืองประเทศราชของกรุงธนบุรี-กรุงเทพฯ และถูกรวม เข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศสยามในรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยรัตนโกสินทร์อาณาจักรล้านนาได้มีบทบาทอย่างมากในการช่วยทำสงครามกับพม่าเพราะได้นำกำลังเข้าร่วมรบกับกองทัพทางกรุงเทพมหานครทำสงครามกับพม่า ในช่วง ระหว่างปี พ.ศ.2312 - 2347 สงครามระยะดังกล่าวนี้เองที่ได้เกิดเรื่องที่เราเรียกว่า เก็บผ้าใส่เข้าเก็บเข้า ใส่เมือง เกิดการกวาดต้อนเอาผู้คนจากเมืองเชียงตุงและสิบสองปันนา ผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมานั้นส่วนใหญ่ ได้แก่ ชาวไทยใหญ่ ชาวไทยลื้อ และ ชาวไทยจีน มีวัฒนธรรมประเพณีที่คล้ายคลึงกับชาวไทย โยนกของอาณาจักรล้านนา มาไว้ตามหัวเมืองต่าง ๆ ของอาณาจักรล้านนากลุ่มที่ถูกกวาดต้อนมาได้ นำศิลปวัฒนธรรมเข้ามาเผยแพร่ด้วย เช่น การทำเครื่องเงิน แกงฮังเลน้ำพริกอ่องของชาวไทยจีน ขนมน้ำเงินน้ำเงี้ยวของชาวไทยใหญ่ การทอผ้าของชาวไทยลื้อ จึงกล่าวได้ว่าเมืองเชียงตุงเป็นเมืองแห่ง จุดเริ่มต้นที่ก่อให้เกิดเป็นอาณาจักรล้านนา มีคำกล่าวว่าถ้าไม่มีเชียงตุงก็ไม่มีเชียงใหม่ในปัจจุบัน

2.7. อาณาจักรลังกาสุกะ (พุทธศตวรรษที่ 7 – 23) พัฒนาการเริ่มแรกของรัฐเล็ก ๆ ใน บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบันมีพัฒนาการไปอย่างช้า ๆ เนื่องจากในเวลานั้นพื้นที่ส่วนใหญ่ ยังเป็นที่ลุ่มต่ำ มีน้ำท่วมมากและท่วมเป็นเวลานานจนไม่สามารถปลูกข้าวได้ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ เหมาะที่จะเป็นเมืองท่าเพราะพื้นที่ไม่เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน ส่งผลให้มีประชากรเบาบางมาก ทั้งยังเป็นเขตที่ตั้งอยู่ลึกเข้ามาในอ่าวไทยซึ่งหากเรือสำเภาจะแล่นเข้ามาได้ก็ต้องเสียเวลานานมากเพราะระยะทางอยู่ไกลเกินไป เรือสำเภาก็ต้องจอดมรสุมตะวันตกเฉียงใต้เพื่อจะพัดใบเรือสำเภาให้ สามารถเดินทางเข้ามาได้ ทั้งยังต้องใช้เวลาดำรงอยู่ในเมืองท่า เพื่อที่จะรอดมรสุมตะวันตกเฉียงเหนือ ให้พัดใบเรือสำเภาลบลอกมาอีกทีหนึ่ง ราวพุทธศตวรรษที่ 10 ตะกอนที่มากับแม่น้ำเจ้าพระยาและ แม่น้ำไหลลงมายังอ่าวไทย ทับถมกันจนแผ่นดินในบริเวณนี้พอนานเข้าก็ทับถมกันสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนน้ำ ไม่สามารถท่วมถึงทำให้มีประชากรเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินมากมาย

อาณาจักรลังกาสุกะนั้นมีพัฒนาการมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 7 ก่อนการถือกำเนิดของ ราชูปถัมภ์แต่เดิม นั้นมีชนเผ่าพื้นเมืองปกครองตนเอง ต่อมาเมื่อชาวสยามเคลื่อนย้ายลงมาทางพุทธ ศตวรรษที่ 10 - 11 จึงเกิดการ ผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมและเผ่าพันธุ์กับชนพื้นเมือง จดหมายเหตุ ของ “เหลียงซู่” แห่งราชวงศ์เหลียงของจีน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 ได้เรียกดินแดนที่ตั้งอยู่บริเวณ ทะเลใต้ที่ว่า “ลังยาจิว” มีระยะทางจากทิศเหนือถึงใต้ใช้ เวลาเดินเท้าราว 20 วัน นอกจากนั้นยังพบ หลักฐานโบราณคดีที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา จำนวนมาก เป็นหลักฐานที่แสดง ให้เห็นว่า “เมืองลังกาสุกะ” น่าจะตั้งอยู่ที่อำเภอยะรัง ทางใต้ของเมืองปัตตานีใน ปัจจุบันอยู่ห่างจาก “มัสยิดกรือเซะ” ประมาณ 12 กิโลเมตร ก่อนที่ศูนย์ความเจริญจะย้ายจากยะรังมาสู่เมือง ปัตตานีใน ช่วงประมาณปี พ.ศ.1893- 1993 อันเป็นช่วงเวลาเดียวกับการถือกำเนิดของอาณาจักรอยุธยา

การเดินทางข้ามคาบสมุทรระหว่างฝั่งอ่าวไทยกับฝั่งทะเลอันดามัน ร่วมยุคสมัยกันกับเมืองท่าอื่น ๆ ใน แหลมมลายู ลังกาสุกะมีความมั่งคั่งทางการค้าจนสามารถสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ได้ ซึ่งไม่มีเมือง โบราณเมือง ไตในรุ่นเดียวกันในคาบสมุทรมลายูที่สามารถจะก่อสร้างศาสนสถานได้มากมายเท่ากับ ภายหลังจากรัฐศรีวิชัยเสื่อม ลงลังกาสุกะก็ยังคงเป็นเมืองท่าที่เจริญสืบต่อมาครั้งถึงช่วง พุทธศตวรรษที่ 20 ศูนย์กลางความเจริญจึงได้ย้ายจาก ยะรัง มายัง ปัตตานี ซึ่งอยู่ใกล้ปากแม่น้ำมาก ขึ้นชื่อ “ลังกาสุกะ” จึงได้ค่อย ๆ หายไปในขณะนี้เมืองต่างของรัฐใน แถบนี้ก็ถูกเรียกว่า “รัฐปัตตานี” แทน

อาณาจักรลังกาสุกะยังเป็นศูนย์กลางสำคัญของพุทธศาสนamahayan ดังปรากฏ หลักฐานจากจดหมายเหตุของหลวงจีนอี้จิง และจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่อำเภอยะรัง จังหวัด ปัตตานี พบประติมากรรมสำริดรูป พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และสลูปลจำลองรูปทางต่าง ๆ จำนวน มาก ทำให้สันนิษฐานว่าเป็นแหล่งผลิตสลูปล จำลองส่งออก รวมทั้งมีการนับถือศาสนาพราหมณ์-ฮินดูลัทธิไสวณิกายด้วย (ศรีศักร วัลลิโภดม,2560 : 21)

2.8. อาณาจักรตามพรลิงค์ (พุทธศตวรรษที่ 13-18) เป็นอาณาจักรที่มีความเก่าแก่ อาณาจักรหนึ่งทาง ภาคใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช มี หลักฐานกล่าวถึงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 4 โดยเอกสารอินเดียโบราณกล่าวถึงอาณาจักรตามพรลิงค์ใน ชื่อ ตมลิง ตัมพลิงค์ เอกสารจีนสมัยราชวงศ์ถัง เรียก ถามเหล่ง ส่วนในสมัยราชวงศ์ซ่งเรียก อาณาจักรนี้ว่า ทานหม่าลิง ต่อมาเรียก อาณาจักรนครศรีธรรมราช โดย อาณาจักรตามพรลิงค์ มี เมืองรอง ที่สำคัญ อยู่ 2 เมือง เมืองแรกคือ เมืองไชยา ตั้งอยู่ถัดไปทางด้านใต้ ศูนย์กลาง อยู่ที่อำเภอ ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี กำเนิดขึ้นพร้อม ๆ กับเมืองตามพรลิงค์ ในระยะแรกต่างเป็นอิสระไม่ขึ้นต่อกัน ต่อมาในยุคหลังเมืองไชยากลับขึ้นกับอาณาจักรตามพรลิงค์ในฐานะเมืองอุปราช และคงจะอยู่ใน ฐานะดังกล่าวเรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองที่สอง คือ เมืองสทิง คือ บริเวณโดยรอบ ทะเลสาบสงขลา จังหวัดสงขลา และพัทลุง ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเมือง นครศรีธรรมราช ในสมัย อยุธยา เมืองบริวาร ได้แก่ เมืองสิบสองนักษัตร ที่

ปรากฏในตำนานเมือง นครศรีธรรมราช ซึ่งปัจจุบัน ตราสิบสองนักษัตร ได้เป็นตราประจำจังหวัด นครศรีธรรมราช (ศิริพร สุเมธรัตน์, 2553 : 18) .

อาณาจักรตามพรลิงค์ มีกษัตริย์สำคัญ คือ พระเจ้าศรีธรรมโศกราช และพระเจ้าจันทร ภาณุศรีธรรมราช ซึ่งทรงสามารถรวบรวมพวกมลายู และแขกทมิฬไว้ในอำนาจ อาณาจักรตามพรลิงค์ เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่ พระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ไปยังอาณาจักรสุโขทัย และดินแดนทั่ว แหลมมลายูพระภิกษุจากนครศรีธรรมราช เคยเดินทางไปสืบพระพุทธศาสนาถึงประเทศลังกา ในพุทธ ศตวรรษที่ 2 อาณาจักรตามพรลิงค์ ได้ตกเป็นเมืองขึ้น ของอาณาจักรพูนัน ต่อมา พ.ศ. 1318 อาณาจักรตามพรลิงค์ได้ตกเป็นเมืองขึ้นอาณาจักรศรีวิชัย และ พ.ศ. 1568 ได้ถูกพวกโจระจาก อินเดียยกทัพมารุกรานใน พ.ศ.1658 ได้มีการส่งคณะทูต ไปเฝ้าพระเจ้ากรุงจีนราชวงศ์ซ่ง ที่ เมือง ไคฟง ในพุทธศตวรรษที่ 16 อาณาจักรตามพรลิงค์ได้ส่งไพร่พลไปช่วยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 สร้าง เมืองนคร รม พ.ศ. 1813 อาณาจักรตามพรลิงค์ได้ตกอยู่ในอิทธิพลอาณาจักรลังกาสุ พ.ศ. 1837 เมืองนครศรีธรรมราชได้เข้า รวมอยู่อาณาจักรสุโขทัย และ พ.ศ. 1893 เมืองนครศรีธรรมราชได้เข้าร่วมกับอาณาจักรอยุธยา (ภาควิชา ประวัติศาสตร์, 2542 : 11)

อาณาจักรตามพรลิงค์นี้ประกอบไปด้วยเมือง 12 เมือง โดยใช้ตราสิบสองนักษัตร เป็น ตราประจำแต่ละ เมือง คือ เมืองสายบุรี (หนู) เมืองปัตตานี (วัว) เมืองกลันตัน (เสือ) เมืองปาหัง (กระต่าย) เมืองไทรบุรี (งูเล็ก) เมือง พัทลุง (งูใหญ่) เมืองตรัง (ม้า) เมืองชุมพร (แพะ) เมืองบันทาย สมอ (ลิง) เมืองสงขลา (ไก่) เมืองตะกั่วป่า (สุนัข) และเมืองครทหรือกระบือ (สุกร) ต่อมาได้มีการ เรียกชื่ออาณาจักรตามพรลิงค์ เสียใหม่ว่า อาณาจักรศรีธรรม ภายหลังเมื่อเมืองนี้อยู่ในอำนาจของ อาณาจักรสุโขทัยจึงได้เปลี่ยนเป็น เมืองศรีธรรมราช

2.9. อาณาจักรศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ 13 -19) อาณาจักรศรีวิชัยเป็นอาณาจักรใหญ่ ทางภาคใต้ของ ไทยตั้งอยู่บนเกาะสุมาตราคาบสมุทรมลายูในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13 ในพื้นที่ภาคใต้ของไทยยังพบหลักฐานทาง โบราณคดีสมัยศรีวิชัยเป็นจำนวนมาก ช่วงเวลาที่มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดนั้นจะอยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 13 - 16 ซึ่งช่วงเวลานั้นได้แผ่ขยายอิทธิพลอาณาเขตเข้ามาถึง บางส่วนทางภาคใต้ของไทย ชนชั้นปกครองของ อาณาจักรศรีวิชัยนั้นสามารถสร้างสหพันธรัฐที่มีความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายกว้างขวาง โดยรวมรัฐเล็กรัฐน้อย ทั้งหลายทั้งทางฝั่งตะวันออกของเกาะ สุมาตราและคาบสมุทรมลายูจนเกิดเป็นอาณาจักรใหญ่ที่มีความมั่งคั่งมาก สำหรับที่ตั้งเมืองหลวงนั้นยังมีการถกเถียงกันจนปัจจุบันก็ยังหาข้อยุติไม่ได้แต่มีสอง แนวคิดที่น่าเชื่อถือมากที่สุด ได้แก่ ที่แรกคือ เมืองไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี และอีกที่คือที่เมืองปาเล็ม บัง บนเกาะสุมาตรา มีหลักฐานเป็นจารึก ว่าในปี พ.ศ.1369 โดยภายหลังแนวความคิดที่เชื่อว่าชาว กลางสถานที่ประดิษฐาน เจดีย์บุโรพุทโธ เป็นเมืองหลวง ของศรีวิชัยนั้นถูกตีตกไป หลังมีการพบศิลา จารึกภาษามลายูโบราณเกี่ยวกับอาณาจักรศรีวิชัยนี้ทั้งที่เกาะสุมาตรา และที่วัดเสมาเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช และยังพบศิลาจารึกภาษาสันสกฤตอยู่ที่เมืองไชยาอีกด้วย จากกรีก

ระบุไว้ว่า ศรีวิชัย เป็นเมืองท่าค้า พริก ดีปาลี พริกไทยเม็ด ต้นหมาก และ ต้นมะพร้าว จำนวนมาก “หลวงจีนอั้งจิง” ผู้เคยเดินทางจากเมืองกวางตุ้งในประเทศจีนโดยอาศัยมาอยู่กับเรือของ พวกอาหรับผ่านมาทาง อาณาจักรฟูนัน และได้มาพักที่อาณาจักรศรีวิชัย ในเดือน 11 พ.ศ.1214 เป็นเวลา 2 เดือน ก่อนที่จะเดินทางต่อผ่าน เมืองไทรบุรี ผ่าน หมู่เกาะคนเปลือย นิโคบาร์ ถึงเมืองท่า ตามพรลิงก์ เพื่อไปสืบทอดพระพุทธศาสนาที่อินเดีย ซึ่งจากบันทึกของ หลวงจีนอั้งจิงได้กล่าวไว้ว่า พุทธศาสนาแบบมหายานเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรศรีวิชัย ประชาชนทางแหลมมลายู เดิมส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนาและยังได้ติดต่อกับพ่อค้าอาหรับมุสลิมที่เดินทางผ่านเพื่อไปประเทศจีน ดังนั้น เวลาต่อมาเมื่อผู้นำบนเกาะต่าง ๆ ได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามจึงได้เผยแพร่ไปยัง มะละกา กลันตัน ตรัง กานู ปาหัง และปัตตานี ทั้งหมดจึงกลายเป็นรัฐอิสลามไป ในพ.ศ.1568 อาณาจักรศรีวิชัยได้ตกอยู่ใต้อำนาจและ กลายเป็นส่วนหนึ่งของ อาณาจักรมัชปาหิต

2.10 อาณาจักรโคตรบูรณ (พุทธศตวรรษที่ 12 - 16) อาณาจักรศรีโคตรบูร ได้ถือ กำเนิดขึ้นมาเป็นส่วน หนึ่งของดินแดนลุ่มน้ำโขงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยต่อมาในช่วงหลัง พ.ศ. 1000 เริ่มมี บ้านเมืองตั้งอาศัยอยู่ รอบหนองหานหลวง (สกลนคร) ร่วมระยะเวลา เดียวกันกับวัฒนธรรมของอาณาจักรเจนละ และทวารวดี สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเคยให้ คำอธิบายความหมายคำว่า “พนม” ว่าทางจีนเรียกว่า “ฟูนัน” คำวินิจฉัยนี้ทำให้เข้าใจไปได้ว่า “ศรีโคตร บูรและฟูนัน” อาจเป็นอาณาจักรเดียวกัน มิฉะนั้นที่ตั้งโคตรบูร ก็อาจเป็นเมืองหลวงของอาณาจักร ฟูนัน หรืออาณาจักรโคตรบูรก็อาจตั้งอยู่ในบริเวณอันคาบเกี่ยวกับบริเวณที่เคย เป็นอาณาจักรฟูนันมาก่อน และคงได้รับอิทธิพลศาสนาพุทธมาจากอาณาจักรฟูนันด้วย จึงพบการสร้างพระเจดีย์ที่ เรียกว่า “พระธาตุพนม” ขึ้นเป็นสังเขตบูชาทางศาสนาพุทธที่สืบทอด มาจนถึงปัจจุบัน ในตำนานการสร้างพระ ธาตุพนม ระบุว่าใน พ.ศ.8 พระมหากัสสปะ และ ท้าวพญาทั้ง ห้า คือ พญานันทเสนแห่งศรีโคตรบูร พญาจุลณี พรหมทัตแห่งแคว้นจุลณี พญาอินทปัตต์แห่ง อินทปัตนคร พญาคำแดงครองเมืองหนองหานน้อย และพญาสุวรรณ กิงคารครองเมืองหนองหานหลวง ทั้งหมด ได้ร่วมกันสร้างพระธาตุพนมขึ้นโดยอัญเชิญ “พระอรังคธาตุ” มาบรรจุ ไว้ในพระเจดีย์ที่มีความ สูง 4 เมตร ตำนานพระธาตุพนมนี้ยังกล่าวด้วยว่าศรีโคตรบูรณโบราณได้ตั้งขึ้นมาแล้วก่อน หน้า พ.ศ.8 บันทึกของกรีก ได้กล่าวถึงฟูนันว่าเป็นอาณาจักรที่มีอำนาจแผ่ออกไปกว้างขวางถึงแหลมมลายูและ พุกามในบริเวณใกล้ ๆ กันเป็นดินแดนของอาณาจักรเจนละต่อมาจนถึงพุทธศตวรรษที่ 14 ขอมเริ่มมี อำนาจเหนือ ดินแดนแถบลุ่มแม่น้ำโขงและค่อย ๆ เสื่อมอำนาจลงช่วงพุทธศตวรรษที่ 19

“ศรีโคตรบูรณ” หรือ “โคตรปุระ” นั้นแปลว่า “เมืองตะวันออก” ในกฎมณเฑียรบาล ของอยุธยาระบุว่า โคตรบูร เป็น ประเทศราชของกรุงศรีอยุธยา มีวัฒนธรรมประเพณีร่วมแบบอินเดีย และนับถือพุทธศาสนานิกาย เถรวาท ในระยะแรกตั้งมีสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับแคว้นแคว้นในภาคกลาง ภายหลังจึงหันมาใกล้ชิดกับวัฒนธรรม ขอมที่เริ่มแผ่อำนาจเข้ามาในภาคอีสานในราวกลางพุทธ ศตวรรษที่ 14-15 เป็นต้นมา ในพุทธศตวรรษที่ 18 พระ

เจ้าชัยวรมันที่ ๗ แห่งอาณาจักรขอมได้ ขยายอิทธิพลมาครอบครองดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ต่อมาเมื่ออาณาจักรล้านช้าง (ลาว) มีอำนาจอาณาจักรโคตรบูรณก็ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของล้านช้าง ในปีพ.ศ. 2584 กรมศิลปากรได้ ทำบูรณะพระธาตุพนม ให้สูงขึ้นเป็น 57 เมตร หลังจากนั้นก็มีการบูรณปฏิสังขรณ์อยู่เรื่อยมา โดยได้ ก่ออุโมงค์ขึ้นเป็นรูปเตา มีประตูปิด-เปิดทั้ง 4 ด้าน สูง 5 เมตร สำหรับไว้บรรจุพระอรังคธาตุ” โดยมีผ้ากัมพล ห่อไว้ภายในอุโมงค์ ต่อมาเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2518 เวลา 19.30 น. องค์พระธาตุพนมได้ล้มทลายลงมาทั้ง องค์ ส่วนของยอดพระธาตุล้มพาดมาทางทิศตะวันออก ภายหลังกกรมศิลปากรได้บูรณะตามแบบเดิมและเสร็จ สมบูรณ์ ในพ.ศ. 2522

2.11 อาณาจักรอีสานปุระ (พุทธศตวรรษที่ 12 - 18) อาณาจักรอีสานปุระ เป็น อาณาจักรโบราณ รุ่งเรืองอยู่ในสมัยพระเจ้าอีสานวรมัน (พ.ศ.1159 - 1169) มีพื้นที่ครอบคลุมภาคอีสานตอนล่างของไทย ตอนบน ของประเทศกัมพูชาและลาวตอนใต้ สถาปนาขึ้นโดยพระเจ้าอีสานวรมัน ผู้สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์เจนละ คือ พระเจ้ามเหศวรธรรมัน หรือที่จิตรเสน ผู้ครองแคว้นเจนละที่ทรงครอบครองดินแดนในพื้นที่อีสานตอนใต้และลาว ทางตอนใต้แถบเวียดนาม หลังจากที่ได้รับ การสืบทอดอำนาจจากพระเจ้าจิตรเสน พระเจ้าอีสานวรมันเสด็จขึ้น ครองราชย์ (ราวพ.ศ. 1153-1198) ได้ทำสงครามกับอาณาจักรพูนัน ที่ยึดของพื้นที่ทางตอนใต้ควรวรมเป็น อาณาจักรเดียวกัน ซึ่งเป็นการสูญเสียอำนาจจากพูนัน และได้สถาปนาศูนย์กลางการปกครองขึ้นใหม่ ชื่อว่า อีสานปุระ

เมืองหลวงอีสานปุระ ที่พระเจ้าอีสานวรมันสถาปนาขึ้น นักวิชาการส่วนใหญ่เชื่อว่า ตั้งอยู่บริเวณ กลุ่ม ปราสาทขอมโบร์ไพรกุก (สมโปไพรกุก) ในเขตจังหวัดกัมปงธมในประเทศกัมพูชา ซึ่งปรากฏหลักฐานปราสาทอิฐ ศาสนสถานในศาสนาฮินดูจำนวนมาก หลังจากรัชสมัยพระเจ้าอีสานวรมัน มีกษัตริย์ปกครองอีก 2 พระองค์ คือ พระเจ้าภวรมันที่ 2 และพระเจ้าชัยวรมันที่ 1 หลังจากนั้นบ้านเมืองเกิดความแตกแยก อาณาจักรถูกแบ่งออกเป็น สองส่วน กลายเป็นอาณาจักรเจน ละบก และ เจนละน้ำ ทำให้เมืองอีสานปุระถูกลดความสำคัญลง และต่อมาพระเจ้าชัยวรมันที่ 2เชื้อ สายของพระเจ้าอีสานวรมัน ได้รวบรวมทั้งสอง และสถาปนาอาณาจักรขึ้นใหม่ ชื่อว่า "ยโสธรปุระ" หรือเมืองพระนคร บริเวณเมืองเสียมเรียบ ประเทศกัมพูชา (ศรีศักร วัลลิโภดม,2560 : 61)

ประเทศไทยในปัจจุบัน ได้มีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ตั้งถิ่นฐาน อาศัยอยู่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์สืบ ต่อเนื่องมาตามลำดับ นับเป็นระยะเวลาหลายพันปีมาแล้วโดยเริ่มจากชุมชน หมูบ้าน ที่กระจายอยู่บริเวณที่ราบลุ่ม แม่น้ำและบนที่ราบสูงมารวมตัวกันเป็นเมือง มีการติดต่อค้าขาย กับชุมชนอื่น ๆ ทั้งภายในและภายนอก (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา,2551: 23) กลายเป็นเมืองท่าค้าขายมีผู้คนย้ายมาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นรวมถึงได้มีพัฒนาเป็นอาณาจักร ตลอดจนได้ขยายอำนาจครอบคลุมเมืองอื่น และต่างชิงความเป็น ใหญ่ ตั้งเป็นอาณาจักรของตนเอง ได้แก่ อาณาจักรตามพรลิงค์ อาณาจักรโคตรบูร อาณาจักรขอม อาณาจักรทวารวดี อาณาจักรละโว้ อาณาจักรศรีวิชัย อาณาจักรเงินยางเชียงแสน อาณาจักรล้านนา อาณาจักรทริภุญชัย อาณาจักรสุโขทัย อาณาจักรอโยธยา

ตามลำดับ การศึกษาประวัติศาสตร์ยุคโบราณโดยใช้หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรยังมีข้อจำกัด เนื่องจากความคลุมเครือ ไม่ปะติดปะต่อกัน จำเป็นต้องอาศัยการศึกษาประวัติศาสตร์และการตีความทางประวัติศาสตร์ เพื่อเชื่อมโยงความรู้ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน (วีณา เอี่ยมประไพ, 2535 : 30)

บทสรุป

การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาของมนุษย์ในอาณาจักรโบราณก่อนสมัย สุโขทัย ในดินแดนประเทศไทย ก็เพื่อเข้าใจถึงภูมิปัญญาของผู้คนในอาณาจักรโบราณสมัยประวัติศาสตร์ ก่อนสมัยสุโขทัย ทั้งด้านปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ภูมิปัญญา ไม่ว่าจะเป็นลักษณะทางภูมิศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม ปัจจัยจากภายนอกไม่ว่าจะเป็นบุคคล ศาสนา ความเชื่อ ล้วนมีผลต่อการสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาทั้งสิ้น ทำให้เกิดสิ่งที่มีมนุษย์ในยุคนั้นสร้างสรรค์ขึ้นมา รวมทั้งสิ่งก่อสร้างไม่ว่าจะโบสถ์ วิหาร เจดีย์ ปราสาทหิน ที่ ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน และกลายเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ในอดีตได้ (สุเทพ สุนทรเกษม, 2548 : 71)

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์มีส่วนช่วยให้การสืบค้นทางประวัติศาสตร์ได้ขยายองค์ความรู้และสามารถค้นคว้าหลักฐานใหม่ ตลอดจนการตีความทางประวัติศาสตร์ โดยรวบรวมและพิสูจน์หลักฐาน (ชนิดา พรหมย์คัม, 2563 : 265) และกระบวนการดังกล่าวนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่และทฤษฎีทางประวัติศาสตร์ใหม่ เช่น การขุดค้นโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเดิมมีการขุดค้นทางโบราณคดีที่จำกัด ต่อมาเมื่อมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความก้าวหน้าทางวิชาการแขนงต่าง ๆ นำไปสู่ขยายการค้นคว้าหลักฐานทางโบราณคดี อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ รวมทั้งการเสนอแนวคิดทางวิชาการ และการวิเคราะห์ตีความจารึกทางภาษาศาสตร์ นำไปสู่การค้นพบรากฐานการตั้งถิ่นฐานและรากอารยธรรมที่เก่าแก่ ต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่ยุคทวารวดี มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 11 ซึ่งมีความเจริญก้าวหน้าก่อนการสร้างเมืองพระนคร ในประเทศกัมพูชา องค์ความรู้ใหม่นี้ไปสู่การเรียบเรียงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ในอาณาจักรไทยที่เคยเชื่อว่า ดินแดนไทยในภาคกลางเคยได้รับอิทธิพลจากขอมโบราณ จะเปลี่ยนแปลงไปในที่สุด

คำถามท้ายบท

1. อธิบายปัจจัยที่ส่งผลต่อการตั้งถิ่นฐานในดินแดนต่างๆของประเทศไทยในยุคก่อนประวัติศาสตร์
2. อธิบายแหล่งโบราณคดีสำคัญที่สะท้อนพัฒนาการทางสังคมในยุคก่อนประวัติศาสตร์
3. อธิบายความแตกต่างของพัฒนาการสังคมยุคก่อนประวัติศาสตร์ได้สมัยต่าง ๆ

4. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของอาณาจักรโบราณในประเทศ บริเวณภาคเหนือ
5. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของอาณาจักรโบราณในประเทศ บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
6. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของอาณาจักรโบราณในประเทศ บริเวณภาคกลาง
7. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของอาณาจักรโบราณในประเทศ บริเวณภาคใต้
8. วิเคราะห์มรดกทางศิลปกรรมของอาณาจักรโบราณที่สืบทอดต่อมายังสมัยต่อมา
9. เปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างของอัตลักษณ์ของอาณาจักรโบราณในประเทศไทย
10. วิเคราะห์ข้อถกเถียงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับอาณาจักรโบราณในดินแดนไทยที่นำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ทางประวัติศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

- เครือก เจ. เรย์โนลด์ส.(2561).ความคิดแหวกแนวของไทย จิตร ภูมิศักดิ์ และโฉมหน้าของศักดินาไทยในปัจจุบัน.พิมพ์ครั้งที่ 2.แปลโดย อัญชลี สุস্যันท์ .กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา.(2551). ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย.พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนิดา พรหมยัคฆ์ และณัฐพงศ์ สกุลเลี้ยว.(2563). วิธีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์.กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- เดวิด เค. ้วยอาจ.(2562). ประวัติศาสตร์ไทยฉบับสังเขป Thailand : A Short History. พิมพ์ครั้งที่ 4 . แปลโดย ชาญวิทย์ เกษตรศิริ กาญจน์ี ละอองศรีและคณะ.กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เบเคอร์, คริส และผาสุก พงษ์ไพจิตร.(2557).ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย.พิมพ์ครั้งที่ 2 (ปรับปรุงใหม่) กรุงเทพฯ: มติชน.
- บังอร ปิยะพันธุ์. (2538) . ประวัติศาสตร์ไทย การปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก่อนสุโขทัยจนถึงพ.ศ. 2475.กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮ้าส์.

ฐิรชญา มณีเนตร.(2553).ไทยคดีศึกษาเพื่อการท่องเที่ยว.พิมพ์ครั้งที่ 2.กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ภาควิชาประวัติศาสตร์, คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.(2542).รวมเอกสารสารประกอบการ
เสนอผลงานวิชาการ งานวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประวัติศาสตร์ไทย
เนื่องในโอกาส 25 ปี หลักสูตรอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียง
ใต้.นครปฐม :ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ภาสกร วงศ์ตวัน.(2555) .ประวัติศาสตร์ไทยจากคนไทยที่แผ่นดินถึงยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
2475.กรุงเทพฯ : ยิปซี.

ยุพร แสงทักษิณ แลประอรรัตน์ ตั้งกิตติภาภรณ์.(2545).ไทยศึกษา.พิมพ์ครั้งที่ 3.กรุงเทพฯ:

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วีณา เอี่ยมประไพ.(2535). หลักฐานทางประวัติศาสตร์.กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ศิริพร สุเมธรัตน์.(2553). ประวัติศาสตร์ไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์.กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

สุเทพ สุนทรเกษม.(2548). มานุษยวิทยากับประวัติศาสตร์.กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

ศรีศักร วัลลิโภดม.(2560).พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย.กรุงเทพฯ: มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.

อาร์โนลด์,จอห์น เอช.(2549).ประวัติศาสตร์ของประวัติศาสตร์=History : a very short introduction.

แปลโดย ไชยันต์ รัชชกุล.กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร(องค์การมหาชน).